

ВОЕННА ИСТОРИЯ

БРОЙ 6, МАЙ 2013

КИТАЙ НА ДИНАСТИЯТА МИН
ВЕЛИКОБРИТАНИЯ И БУРИТЕ
АВСТРО-ОСМАНСКАТА ВОЙНА

ФЕДЕРАТИТЕ

Списание на Клуб „Военна история”

София, 2013г.

Отговорен редактор: **Александър Стоянов**

Оформление и дизайн: **Петьо Георгиев**

Ако искате да се свържете с нас, можете да го направите на:

e-mail: klubvoennaistoria@gmail.com

Facebook: <https://www.facebook.com/hystoryofwars>

Официален сайт: <http://historyofwars.wordpress.com/>

В ТОЗИ БРОЙ ЧЕТЕТЕ

Великобритания и Бурите – **5**

13 – Китай 1400-1450

Австро-османската война – **25**

38 – Федератите

Великите воини: Ядав – **58**

60 – Age of Empires 2 HD

ЕДНА ГОДИНА ПО-КЪСНО

Здравейте,

Ето че измина една година откакто започна да излиза нашето и, надяваме се, ваше списание. Препминахме през различни етапи, зачеркнахме и различни идеи, някои от които отново ще се появят на страниците на изданието в предстоящите броеве.

Пред вас е шестият брой на списание „Военна История“. В този брой ще може да научите повече за войната между Великобритания и бурите, която предизвикала сериозен отзвук в края на XIX век. Ще ви разкажем и за предизвикателствата, пред които се изправя Китай на династията Мин в преследване на своите външнополитически амбиции през XV век. Продължаваме със втората част от статията на Весела Петрова посветена на последната Австро-османска война. На края, но не на последно място идва ред и на първата част от статията на Иван Стоянов, посветена на късната Римска империя и нейните варварски съюзници.

В този брой се завръща и рубриката „Великите Воини“. Представяме на вашето внимание индиеца Йогенда Ядав, който едва деветнадесетгодишен печели най-високото отличие за храброст на своята страна. Веселин Матев прави дебют за тази година с кратък анализ на предстоящата обновена версия на класиката Age of Empires II, както и за бъдещето на историческите стратегии.

В настоящия брой ви представяме и майсторската работа на нашия графичен дизайнер – Петьо Георгиев, а именно – официалното лого на Клуб „Военна История“, което от сега нататък ще краси всички наши официални постери, издания и документи! Благодарим най-сърдечно на Петьо за чудесно свършената работа!

Без повече да ви занимаваме с повече техническите щрихи, ви оставяме да се отдадете на статиите в броя!

Пожелаваме ви приятно четене!

Александър Стоянов

КЛУБ
ВОЕННАЯ ИСТОРИЯ

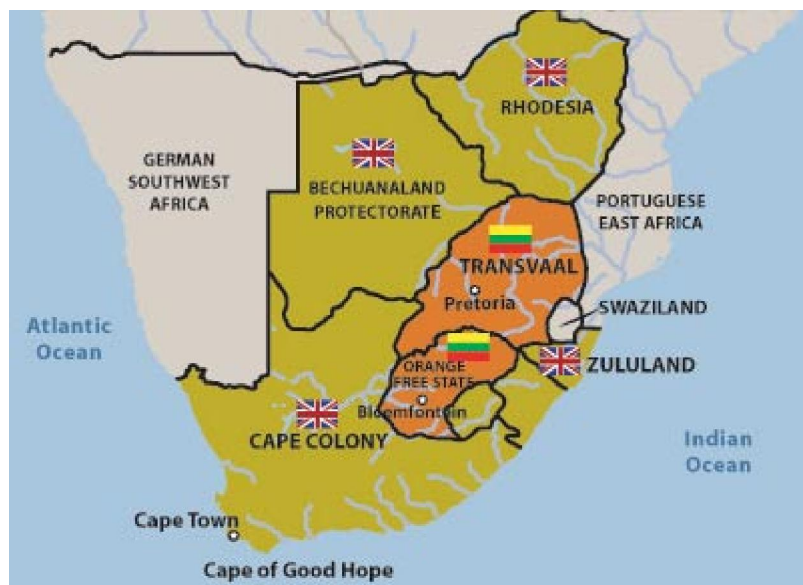
Триумф и позор в името на кралицата

Бурската война 1899-1902 г.

Бурската война е последната голяма колониална война на Британската империя. Времето в която тя се води е края на Викторианската епоха и началото на кървавия XX век. Изключителното в този конфликт е противоречивия и неконвенционален начин по който се развива. Тук могат да бъдат видяни почти всички черти на бъдещите световни войни в умален мащаб, но със същата бруталност – високите загуби породени от усъвършенстването на технологията, големи жертви сред цивилното население, лични икономически и политически интереси надделяващи над здравия разум, партизански начин на водене на война сблъскващ се с редовната армия в борба за надмощие върху обширни територии.

Няколко фактора довеждат до тази война. На първо място борбата за последните парчета от Африка и намесата на Германия, която претендира за правото на колонии за да постигне равенство, най-вече по престиж със съперниците си Англия и Франция. Дали на германците тези колонии са наистина нужни? Отговорът на този въпрос не би могъл да бъде еднозначен, но резултатът е, че британците гледащи на себе си като на най-могъщата колониална сила се активизират за да контрират немската експанзия и започват анексирането на територии към които преди не са имали претенции. На второ място е Трансвалската златна треска от 1886 г. породена от откриването на огромен златен депозит близо до бурската столица Претория на хребета Витватерсранд. Мащабите на откритата златна жилка не биха могли да се мерят с тези открити в Клондайк или Австралия, но възможността за индустриално извличане на рудата прави региона изключително примамлив. Това се отнася особено за британците. Не само Трансвалд е в тяхната сфера на влияние, но те се отказват от анексирането на тази територия през 1880 г. след кратък сблъсък с бурите. През техния поглед не си струва усилието да се воюва за няколко ферми и е сключено приемливо примирие между британския премиер Уилям Гладстоун и трансвалския президент Паул Крюгер. През 1885 г. Берлинската конференция регламентира разделянето и търговията в Африка и на практика унищожава всякаква независима или автономна власт на Черния континент. Признали относителна автономия на Трансвал и Оранжевата република, това са двете бурски държави успели да запазят независимост от Британската империя, англичаните се оказват в положението на изиграни след откриването на златото година след конференцията. Имперската политика разбира се налага желаните територии да бъдат подчинени и в периода 1899-1902 г. основните усилия на Англия са насочени именно в Южна Африка.

Произходът на бурите е от предимно холандски, датски и немски заселници установили се около териториите на Нос Добра надежда в средата на XVII в. До 1795г. южната част на Африка е под контрола на Холандската източно индийска търговска компания, но поради засилилия се британски колониялен експанзионизъм холандците постепенно се оттеглят за да направят място за английската колония създадена около Кейптаун. Това довежда до масово изселване на холандците от тези територии или извън континента или на север където са сформирани Трансвалската и Оранжевата републики. Двете републики регламентират отношенията си с Британската империя през 1852 г. с конвенцията от Сандривър с която англичаните признават независимостта им.

През 1877 г. Англия едностранно обявява анексирането на Трансвал. Това довежда до острата реакция и протест от страна на президента Крюгер, но след като петициите на бурите остават нечути те обявяват повторно независимост през 1880 г. Този акт води до кратък конфликт известен като Първата бурска война в който холандските заселници се отличават с решителност

докато правителството на Гладстоун не вижда смисъл да ангажира голяма армия за овладяването на привидно бедните бурски територии. Така през 1881 г. с Преторийската конвенция е призната независимостта на Трансвал, а по-късно е препотвърдена на Лондонската конференция от 1884 г.

Откриването на златото по хребета на Витватерсранд променя всичко. Изведнъж един от най-бедните региони на света се превръща в един от най-богатите, което неотменно привлича окото на амбициозния премиер на Кейптаун Сесил Роудс. Тъй като към открита агресия срещу бурите не би могло да се говори Роудс решава да подходи по индиректен начин за да предизвика конфликт, който да обвърже империята с неговия личен интерес да сложи ръка на трансвалското злато. В съучастие с Йоханесбургския златен магнат Алфред Бейт и лейтенант губернатора на Кейптаун сър Алфред Милнър, Роудс подготвя опит за преврат срещу правителството на Паул Крюгер.

Паул Крюгер

През 1895 г. е сформирана група от 600 човека въоръжена и екипирана от британците, която тръгва от Кейптаун водена от д-р Ленард Джеймисън, директор на компанията Чартър в Родезия на която Сесил Роудс е председател. Планът е за три дни да се достигне Йоханесбург, където рейдът на Джеймисън да

бъде подкрепен от предимно британските работници известни като уитлендъри водени от Реформисткия комитет – проанглийска партия в Йоханесбург целяща свалянето на Крюгер и анексирането на Трансвал от Британската империя. Рейдът претърпява пълно фиаско, тъй като е следен още от самото начало от бурите и е обкръжен близо до Кругерсдорп. След кратка престрелка в която загиват 65 от хората на Джеймисън, англичаните се предават. Бурите губят само един човек.

Карикатура на рейда на Джеймисън

Резултатът от този рейд е с допълнителни непредвидени последствия. Тъй като в групата на Джеймисън влизат множество полицаи и представители на местната власт, след тяхното пленяване в Родезия избухват бунтове на племената Матабеле и Масхона, които са потушени на висока цена след значителни материални загуби и погроми. Успехът на Крюгер е поздравен лично от Кайзер Вилхелм II с телеграма:

„Изразявам искрените си поздравления към Вас и народа Ви, които без помоща на приятелски сили, успяха чрез собствените си енергични действия да възспрат въоръжените банди нахлули в страната Ви заплашвайки мира, Вие възстановихте мира и запазихте независимостта си от външната атака.“

„Крюгеровата телеграма“ става достояние на германската и английската преса и докато в Германия думите на кайзера са адмирирани силно то в Англия са посрещнати с особено ожесточение и британското общество се настройва реваншистки към бурите и германците, макар че Джоузеф Чембърлейн, министърът по колониялните въпроси, ясно се разграничава и осъжда рейда въпреки, че лично е одобрил действията на Роудс. Доктор Джеймисън е съден за организирането на опит за преврат в Лондон, но съдът е доста благосклонен към него

благодарение на силните антибурски и антигермански настроения. Нещо повече след излежаването на присъда от 15 месеца затвор през 1904 г. д-р Джеймисън става губернатор на Кейптаунската колония и е признат за един от основателите на обединената Южна Африка.

Винтовка Маузер 96 използвана от бурите

Все пак през 1896 г. се отваря кутията на Пандора и нищо не може да отклони хода на събитията водещи до война. Въпреки успехът на Крюгер срещу рейда на Джеймисън остава нерешения проблем с уитлендърите, които основно извършват извличането на златото и невъзможността да се направят отстъпки пред тях без да се застраши независимостта на Трансвалд. Сесил Роудс насочва вниманието си именно към разпалването на този проблем, докато Крюгер притежаващ значително количество злато решава да се въоръжи и да предприеме изчаквателна позиция. Трансвалд

започва масово да купува оръжие от Германия и Франция – оръдия Шнайдер и Круп, винтовни Маузер, прототипни картечници и големи количества амуниции. Роудс се възползва от това и започва кампания на вселяване на страх от бурите чрез пресата в Англия.

Сформиралата се партия от колониални политици, златни проспектори и хора в самото английско правителство успява да наложи мнението, че въпросът с бурите трябва да бъде решен с военни средства. Лорд Солсбъри, който по това време е министър председател на Англия вижда възможност за възстановяване на уронения колониален престиж след първата бурска война и проваления рейд на Джеймисън, чрез една кратка и победоносна война, която да доведе до анексирането на независимите бурски държави. Освен това победата в тази война ще затвърди окончателно властта на империята в Южна Африка.

Англия започва да изпраща регулярни войски в Кейптаун, което е видяно от страна бурите като явен сигнал за предстояща агресия. Концентрирането на британски войски по границата с Трансвал е доказателство за това. Крюгер прави опит да разреши нещата по дипломатически път организирайки среща с губернаторът на Кейптаун лорд Милнър в Бломфонтейн. Милнър предава британски ултиматум, който изисква равни права за уитлендърите и бурското население. Виждайки, че войната е неизбежна Крюгер отговаря със собствен ултиматум гласящ, че ако до 48 часа английските войски не се оттеглят от границата ще бъде обявена война в съюз с Оранжевата република срещу Англия.

Състоянието на противостоящите сили на пръв поглед изглежда неравностойно, но състоянието на английската армия по това време никак не е добро. Тя се нуждае от реформа още от 1870 г., когато френско-пруският конфликт ясно разкрива перспективите на воденето на модерна война. Но тъй като обществото се противопоставя на една скъпа реформа тя е значително забавена към 1899 г. Самия лорд Солдсбъри признава пред кралица Виктория, че:

„Ние нямаме армия достатъчно силна дори да се справи с второкласна континентална сила.“

Въпреки това на страната на англичаните е безспорното числено превъзходство, към края на конфликта в него ще са участвали близо 500000 имперски войници, най-голямата армия

изпращана от Англия където и да било по света. Състоянието на личния състав също не е никак добро. Съществува огромна класова разлика между офицерите и войниците. Докато първите са изисквани и образовани джентълмени вторите са неграмотни бедняци включили се във войската само за да не гладуват. Кординацията и дисциплината са на много ниско ниво, а това на което са учени войниците е как да маршируват, а не как да стрелят. Мотивацията с която се води тази война е напълно неясна за обикновенното Томи, а самата организация на войската е направена така, че да се справя с бунтове на местното население – зле организирани полудиваци, а не с противник ползващ модерно въоръжение и тактика.

Контраста между английската армия и бурите не би могъл да е по-голям. Бурската армия се състои от местни хора, биещи се за своята земя и независимостта си с ясната увереност, че англичаните искат да им отнемат това, което по право е тяхно. Болшинството от тях са фермери калени в трудностите предложени им от африканската пустош, те са отлични стрелци, познават добре терена на който се бият и умеят да се придвижват бързо. Според закона всеки от тях е длъжен да осигури собственото си въоръжение и кон. Често в бойните им групи заедно воюват цели семейства – бащи, синове, братя. Закупеното от тях въоръжение е германската многозарядна карабина Маузер 96/98, която към момента е най-добрата в света. Това комбинирано с отличните им стрелкови умения им дава изключително предимство пред англичаните. Според британската доктрина ефективната стрелба не може да се води на повече от 400 м., бурите са смъртоносно точни на 800 м. Разбира се и те имат немалки проблеми. Числеността им е неставнимо по-малка от тази на английската армия. Несъществува професионален офицерски корпус – офицерите се избират с гласуване и никой не е длъжен да им се подчинява. Действията им са предимно дефанзивни и те не умеят да развиват постигнатите военни успехи качествено.

Войната започва на 11 октомври 1899 г. с превантивен удар от страна на бурите по пограничните английски гарнизони и блокирането на железопътните пътища. Първоначални успехи се постигат почти навсякъде. Гарнизонът на Лейдисмит наброяващ 12000 човека е подложен на обсада. Самата обсада е доста странна, както и начинът на водене на война. Бурите и англичаните стигат до джентълменско съгласие да се бият от понеделник до събота, като в неделя се обявява примирие за да си починат. Същото е положението при Мафекинг и Кимбърли. Воденето на обсади ясно показва липсата на такатическа визия от страна на бурите.

Английското командване в началния етап на войната също не показва бляскави тактически решения. След няколко незначителни престрелки с разузнавателни бурски части, британците преминават към настъпление с цел да освободят обсадените градове. През декември обаче в рамките само на седмица те претърпяват три големи поражения при Стромберг, Магерсфонтейн и Коленсо, губейки около 2500 човека. Пораженията са изключително унижителни и разкриват пълната неподготвеност на англичаните за водене на съвременен тип война. Извършени са настъпления без предварително разузнаване на противниковите позиции, атаките се водят в гъсти колони, което се оказва смъртоносно поради точната стрелба на бурите, често отделни подразделения се губят или отстъпват хаотично и без посока.

До януари 1900 г. англичаните вече са събрали 180000 армия и подготвят новото си настъпление. Резултатите обаче са далеч от очакваните. Генерал Торникрофт напредва към планинската позиция на бурите при Спион коп. Англичаните се придвижват рано сутринта в

мъгла към възвишение, което изглежда, че доминира околността и прегазват предна бурска позиция. След вдигането на мъглата обаче се оказва, че те стоят на хребет ниско под високите бурски позиции, които ги обхващат в кръстосан огън. Резултатът е загубата на около 1800 човека на тази безнадежна позиция, повечето убити с безпощадно точни попадения в главата.

Британска позиция на Спион коп след битката

Бурите губят 350 убити и ранени, но след тежкия сблъсък решават да се оттеглят от позицията, която държат въпреки, че командирът им Беот настоява да се укрепят допълнително на същото място. В крайна сметка и двете страни се оттеглят с впечатлението, че са загубили битката.

Първата значима британска победа е постигната след пристигането на генерал Хорейшо Кичинър на фронта. Тя е извоювана срещу генерал Кроние при Пардеберг, където благодарение на кавалерията на майор Френч са обкръжени и пленени 4000 бури. От тук насетне за холандските заселници е ясно, че войната не може да бъде спечелена с груба сила и те предприемат отстъпление навътре в бурските територии. Англичаните остават с впечатлението, че победата е тяхна, но бурите дават достоен отговор на поражението при Пардеберг в битката при река Тугела, където генерал Булър губи 2300 човека на цената на само 200 бури. Въпреки тактическата победа генерал Беот е принуден да се оттегли след като многобройната английска армия заплашва да обходи фланговете му.

Англичаните осланияйки се на численото си превъзходство успяват да разбият обсадите на Лейдисмит и Мафекинг и скоро превземат столицата на Оранжевата република Блумфонтейн, а не след дълго и тази на Трансвал – Претория. Президента Крюгер бяга в Европа с надеждата да намери симпатията на континенталните сили и наистина навсякъде е посрещнат, като герой тъй като общественото мнение в Европа симпатизира на подвига на народа му срещу агресията на Великобритания. В реалност обаче той не получава нищо повече от симпатия, защото никоя европейска Велика или дори второстепенна сила не смята, че бурите имат реален шанс за победа, а обвързването с каузата им може да доведе до дипломатически разрыв с Англия, което е нежелателно.

След падането на двете столици и бягството на Крюгер англичаните вече се поздравяват с победата, но за бурите войната тепърва започва. Те са хора на пустоща и не притежават типичния за европейците сантимент към градовете си. От тук започва началото на една жестока партизанска война от страна на бурите и кампания нежалеща методи и средства от страна на англичаните бурите да бъдат подчинени.

Партизанската тактика на бурите постига изключителни успехи. Водени от генерал де Вет мобилни бурски части разгромяват и без това обтегнатите линии на снабвяване на английската армия, отнемайки им ценни припаси и снабдявайки себе си за да могат да продължат борбата. При Редесбург той взима 600 пленници и след като е натоварил хората си, конете си и пленниците си с припаси му се налага да изгори останалото, което е на стойност 500000 лири – гигантска сума за времето си.

Бурите взривяват мостове, прекъсват железопътни и телеграфни линии и изчезват без следа в пустоща. Отговорът на англичаните е да фортифицират ЖП линиите с малки укрепления поддържани от 8-12 човека разделени на няколко километра разстояние за взаимна поддръжка и опъват огради от бодлива тел помежду им. Разстоянието между укрепленията се патрулират от негърски колониални части лоялни на англичаните.

Резултатът от тези мерки не е особено добър. Оградите се прерязват и преминават през ноща без особени затруднения. Ефективно решение на партизанския проблем обаче е взето от лорд Кичънър, който започва политика на опустошената земя - методично изгаряне на ферми и засипването на обработваемата земя със сол. Жените и децата са депортирани в специално подготвени за това концентрационни лагери. Самият термин

Бурско командо

концентрационен лагер за първи път се появява именно тук. Започва тенденция за преминаване на част от бурите на английска страна в замяна на запазването на жилищата и собствеността им. При пленяването на такива колаборационисти бунтовниците подхождат особено жестоко или ги екзекутират на място или ги скопяват.

Концентрационните лагери от стратегическа гледна точка се оказват много ефективни – бунтовниците остават без подслон, откъснати са от семействата си, които изчезват в неизвестна посока и не могат да разчитат на припаси от фермите. Негативните резултати от тази кампания са обаче също много тежки. Английските войници плякосват имуществото на бурите безогледно, дори според коментарите на някои офицери, войниците плякосват дори предмети от които нямат необходимост просто заради удоволствието от грабенето. Изнасилванията и убийствата не са рядкост. Това до голяма степен допълнително втвърдява решимостта на все още биещите се бури. Де Вет става популярен герой в цяла Европа и дори в Англия за подвизите му се пише с известна нотка роматичност.

Бурите в крайна сметка са принудени да сложат оръжие през май 1902 г., но цената на победата е може би прекалено висока. Загубите причинени от битките не са толкова големи, но гигантски удар по престижа на Великобритания нанася достигането на информация за случващото се в концентрационните лагери. Първите лагери са създадени през ноември 1900 г. с идеята там да бъдат изпратени жените и децата на бунтовниците, чиито ферми са били изгорени, докато пленените мъже са изпращани зад граница. В построените 45 палаткови лагери в рамките на следващите две години ще загинат близо 26000 жени и деца за контраст в бой бурите губят около 9000 човека. Причините за голямата смъртност не са в умишлено ликвидиране на хора, а е породена от ужасяващите условия на живот. Кичинър проявява пълна небрежност при администрирането на лагерите, което дава фатални резултати. Храната не достига, лошата хигиена е повсеместна и при избухване на епидемии от тиф, шарка и дезинтерия няма достатъчно лекарства и лекари, които да се погрижат за болните, освен това

децата са много по-уязвими от възрастните и животът на открито в палатка се оказва непосилен за тях.

Емили Хобхаус

През 1901 г. във връзка с изборите в Англия Лойд Джорж критикува правителството и армията за отношението им към цивилните бури, но това е повече политическа игра отколкото реална загриженост. Истинско отношение по въпроса заема Емили Хобхаус, която след като става свидетел на ужасите в лагерите в Оранжевата република, няколко годишно дете умира пред очите и в ръцете на майка си, поема кампания в Англия за информиране на обществото, какво се случва в Южна Африка.

Отначало думите и се игнорират поради обвинението към нея, че симпатизира на бурите и „единствено търси да създава проблеми“. Лойд Джорд обаче вижда възможност в ситуацията и представя

проблема с лагерите пред парламента, обвинявайки

правителството в изстребление на бурското население и варварство. Докладът Хобхаус, под това име е представена информацията за лагерите предадена от Емили Хобхаус пред парламента, предизвиква голям отзвук в Англия и Европа. В резултат на това Британската империя е силно дискредитирана.

Комисия назначена от парламента под ръководството на Мичъл Фюцет има за задача да повиши качеството на живот в лагерите, но както Емили Хобхаус отбелязва по-късно „подобренията се правеха бавно и ненавреме“. Резултатът е, че 50 процента от децата под 16 години загиват в лагерите и 25 процента от общо настанените 100000 бури също умират. Каква е вината на лорд Кичънър? Би могло да се спори, че той

Бурско дете в концентрационен лагер. Картина която напомня на събития развили се 40 години по-късно

реално не е желаел смъртта на толкова много хора, но именно липсата на добра преценка и предвиждане на възможните проблеми, а и в следствие на апатичната му реакция при създалата се ситуация довеждат до трагични резултати. Дали бурските концентрационни лагери са непредумишлен геноцид? Това би могло да се определи като вярно, но кой ще плати цената за това престъпление? Със сигурност няма да е лорд Кичинър, който е възвеличаван, като герой заради многобройните си подвизи по всички краища на империята. Реалността показва, че за това престъпление е понесена колективна отговорност от британското правителство и армия, а и само 12 години по-късно избухва Първата световна война и Бурската война е забравена. Колкото до колективната отговорност за нея е ясно, че никой няма да плати цената на вината за случилото се между ноември 1900 г. и май 1902 г. Остава въпросът дали победата струва платената от цивилното население цена?

Юлиан Недев

Библиография:

Pakenham, T The Boer war

Wilson, K. The International impact of the Boer war

J Stone, E A Schmidt Boer war and military reform

Интернет

В началото на XV век Китай навлиза в нов период от своята история. След прогонването на монголите през 1368 г., империята започва своето постешено възстановяване, набирайки военна и икономическа мощ. Настоящата статия е насочена към основните пречки, стоящи на пътя на китайската хегемония в югоизточна Азия, както и към способите възприети от императорите Мин и тяхната администрация за справянето с тези проблеми.

Китай и предизвикателствата на Далечния Изток (1400-1450г.)

Историята на кратко

Когато през XIII в. мощта на монголите поглъща Азия, дори Китай не успява да устои на техния устрем. Северен Китай се оказва лесна плячка – земите са във владение на номадите от династията Дзин, които век и половина по-рано са прогонили династията Сун отвъд Жълтата река. Номадите са занемарили отбраната на Великата стена и плащат със земите и живота си за своята непрозорливост. Въпреки огнестрелните си оръжия и могъщия флот, владетелите на Сун също се подчиняват на Чингизидите и Китай става владение на една нова династия – монголската Юен. Монголският период продължава от 1279 до 1368 г. и е свидетел на небивало отваряне на Китай към останалата част от Азия, както и първите контакти с Европа. Ислямът и Християнството пускат първите си корени в Поднебесната империя, а търговията със останалата част от света носи огромни печалби. Същевременно, монголите се възползват от флотата на завладяната Сун и опитват на два пъти да завладеят Япония, но островите на изгряващото Слънце остават недостижими. Въпреки това, търговският флот се развива и са установени трайни връзки с индонезийските острови и Индокитай. Но монголският период се оказва колкото плодотворен за търговията, толкова и непоносим за китайците, които рядко приемат чужденец да седи на трона. Небесният мандат е златната ябълка, която всеки лидер мечтае да откъсне и в средата на XIV век един мъж на име Джу Юенджан оглавява най-масовата бунтовническа фракция сред китайците – “Червените забрадки”. Използвайки интриги, сила и измама, Джу успява да елиминира своите съперници и поема пълен контрол над фракцията, след което се заема да подчини и останалите бунтовнически лидери в южната част на Китай.

Император Хуну - Възстановителят на Китай, който прогонил монголите и поставил началото на нова династия

През 1368 г. армиите му превземат столицата на Юен – Пекин и Джу обявява себе си за император на цял Китай под името Хуну (Могъщ войн) с което става известен и периода на неговото управление.¹ Хуну се заема да укрепи държавата си, стабилизира финансите и започва колонизация на провинцията Юнан, която до тогава служи като буферна зона между Китай, Сиам и Бирма.² Именно тази политика на китайска колонизация ще доведе до

поредицата от бунтове и конфликти, които ще се окажат тежко изпитание за династията Мин през XV век. По отношение на Тибет, не е съвсем ясно до каква степен Китай налага своето влияние над планинците, но най-вероятно е съществувала някаква форма на сюзеренитет, съгласно който тибетските вождове са плащали определена контрибуция на Китай. Подобно било и положението на Корея, чийто крале признали китайското превъзходство в замяна на вътрешна автономия.³

Смъртта на Хуну в 1398 г. довела до династична криза, тъй като стария император пренебрегнал синовете си и завещал трона на своя внук Джу Юнвен. Срещу младия император застанал чичо му, управителят на Пекин,⁴ Джу Дъ, който използвал своя силен гарнизон за да извърши преврат и да завземе

трона. Джу Юнвен загинал в пламъците на двореца си в Нандзин, заедно с цялото си семейство. Джу Дъ, който поел трона под името Юнлъ обявил че премества столицата в резиденцията си в Пекин. За да придаде на града нужните имперски пропорции, владетелят започнал преселване на китайци от богатите южни градове, които заселил в новата столица. Този ход бил колкото мащабен, толкова и вреден за икономиката на южните провинции, а и предизвикал недоволство сред населението. Юнлъ не спрял до там. За строежа на новия му дворец – Забранения град, били наети множество майстори, а държавната хазна не била пожалена при финансирането на скъпото начинание. Същевременно, за да изхранва своята северна столица, Юнлъ инвестирал огромни средства и безборй човешки животи във възстановяването на Великия канал, който свързвал Яндзъ и Пекин, с цел по-лесната доставка на храни за бързорастящата столица.

Император Юнлъ – при чието управление империята Мин достигнала своя териториален зенит, но и поела по пътя на военното и икономическо изтощение

По отношение на външната си политика, Юнлъ се оказал не по-малко разточителен. Възползвайки се от междуособиците в династията Чан, Юнлъ изпратил армиите си да завладеят Виетнам, който бил подчинен през 1407 г. Окупацията на Виетнам се оказала скъпа и нерентабилна, но императорът заложил своя престиж в удържането на юга и нямал намерение да отстъпи.⁵ Освен това, Виетнам осигурявал така нужния дървен материал за изграждане на огромната флота, която Юнлъ изпратил през океаните, начело на своя доверен слуга Джън Хъ. Съкровищната флота, както била наречена, кръстосала Индийския океан, натоварена с богати дарове от различни владетели от Занзибар на запад до Тернате в Молукските острови на изток. Пресиждът на империята нарастнал сериозно за сметка на свиващата ѝ се хазна. Същевременно, виетнамците, подложени на дискриминация, подобна на тази, която китайците търпели от монголите, се вдигнали на бунт, водени от аристократа Ле Лой, който успял да спечели някои от големите виетнамски фамилии на своя страна. Войната във Виетнам се проточила, а заедно с това се засилил и натиска върху хазната, която трябвало да издържа голяма (поне 100 000

души) армия, разположена на над 2000 километра от снабдителния център на империята – Пекин. Когато Юнлъ умрял през 1424г., войната във Виетнам била изцедила имперската хазна и следващите императори – Хунси (Чжу Гаочи 1424-1425 г.) и Сюанде (Чжу Чжанци 1425-1435 г.) започнали да търсят начини да излязат от обречения конфликт. В крайна сметка, през 1427 г. бил подписан мир – Ле Лой бил признат за суверен владетел на Дай Виет, което било сериозен пробив в концепцията за монархична доминация на китайския император над всички негови съседи. Контрибуциите, които Дай Виет трябвало да изплаща не могли да урівновесят загубата на престиж, пари и войници, които били хвърлени в южната кампания.

Карта – Китай и югоизточна Азия 1418-49г.

Смъртта на Сюанде, се оказала сигнал за нов изблик на недоволство. Племенните вождове в провинция Юнан се разбонтували срещу продължаващата китайска колонизация и се обединили около тайският боен водач Си Рен Фа, който изградил стабилна база в северна Бирма и от там подел поредица от разорителни кампании на китайска територия. Армиите, изпратени срещу Си Рен Фа постигнали частичен успех и често ставали жертви на партизанската война, която тайландците копирали от Дай Виет. В крайна сметка Си Рен бил победен, а синът му, останал без подкрепа от местните вождове, бил предаден. Въпреки това, кампанията не донесла никакви финансови или териториални придобивки за Китай и завършила с ново пренапрягане на хазната и загубата на още войници.

Но най-голямото изпитание за династията Мин тепърва предстояло. След края на кампаниите в Юнан, императорът, съветван от своите евнуси, лично се заел с отбраната на крепостта Туму. Битката била изгубена и Чжентун (Чжу Цичжен 1435-1449 г. и 1457-1464 г.) бил пленен от монголите. Това предизвикало династична криза, последвана от междуособици, които разтърсили Китай в продължение на седем години, Чжентун се завърнал в Китай през 1450г. с благословията на монголите, което спокойно може да се тълкува като умел ход от страна на

ойратите с цел дестабилизиране на империята Мин. Чжентун бил поставен под домашен арест от брат си Чжу Циюй (император Джинтай 1449-1457 г.). Последвал заговор, който през 1457 г. довел до връщането на Чжентун на трона. Възстановения император си избрал ново тронно име – Тяншун (Послушен към Небесата) но това не могло да заличи изгубения престиж на императорската институция, както и административните катаклизми, през които страната преминала. Тяншун отказал да застане начело на армиите си отново и по този начин поставил традиция, която щяла да се спазва до краха на династията Мин през XVII в. Всякаква мисъл за външна експанзия била забравена и Китай се затворил за околния свят, слагайки край на търговията и откривателските експедиции..

Крахът – неизбежност и преодоляване

Когато една огромна империя, с население, което надвишавало това на Европа се оказала въвлечена в конфронтации, продължаващи десетилетия, ефекта върху нейната икономика и ресурси бил колосален. Империята Мин била една от най-централизираните държави на Новото Време и този факт имал двойствен ефект върху нейната военна ефективност. От една страна армията от писари и чиновници разполагала с по-ясна представа от която и да е друга администрация за потенциала на империята. От друга страна, свръхцентрализацията водела до бюрократизация на военното дело, забавяне в реакциите и цялостна тромавост на имперската военна администрация.

Цялата логистична система на Китай, подобно на Русия от времето на Петър I била концентрирана около столицата Пекин. Следователно всяка армия, която трябвало да се изпрати на война първо се организираща в столицата, снабдявала се и едва след това се изпращала на стотици километри по различните фронтове. По-нататъшното ѝ снабдяване отново ставало чрез сложна система за транспортране на припаси и муниции от Пекин към съответния фронт. И ако тази система работела добре, когато военните действия се водели по северната граница на империята (разположена на няколко стотин километра от Пекин-бел.авт.), войните в Бирма и Виетнам се превръщали в логистична катастрофа. Изпращането на храна, муниции и барут за армиите, опериращи на над 2000 километра от столицата било задача, с която никоя администрация от XV век не можела да се справи адекватно.

И тук трябва да отдадем заслуженото на китайците, които се справяли учудващо добре предвид огромните географски и административни пречки, с които трябвало да се борят. Въпреки множеството неудачи и проблеми, армиите все пак успявали да провеждат кампании и да печелят победи срещу врагове, които се снабдявали на собствена територия и при подкрепата на местното население.

Паралелно с логистичните проблеми, китайците трябвало да се борят и с пречките, налагани от човешкия фактор. Голяма част от войниците, които се използвали в кампаниите, не били професионалисти, а селяни, мобилизирани от различни краища на огромната империя. Тези хора преминавали някаква форма на бойна подготовка, но в общи линии не били готови за реалностите, които ги очаквали на бойното поле. Отделно от това, голяма част от китайците

живеели в климатични зони, подобни на умереноконтиненталния климат в Европа, докато военните действия се водели в тропичен и субтропичен климат, в рамките на който и флората и фауната били доста по-различни, от тези в централен Китай. В допълнение, индокитайските джунгли били развъдник за най-разнообразни тропически заболявания, срещу които средностатистическият китайски войник нямал никакъв имунитет. Употребата на местни храни и продукти като заместител на липсващи доставки от Китай неминуемо водело до хранителни проблеми, които могли да отнемат живота на множество войници или най-малкото да предизвикат епидемии от дизинтерия.

Освен това, самите хранителни продукти, внасяни от Китай били трудни за консервиране в различните климатични условия. Например, можем да предположим, че свинското месо се разваляло лесно в по-топлите южни провинции, което водело до скорбут и хранително отравяне. Питейната вода също била проблем, предвид огромната численост на контингентите, които трябвало да бъдат снабдявани.

Ето защо не е учудващо че войниците умирали с хиляди и контингентите се нуждаели от постоянни подкрепления. Този постоянен прилив на новобранци от своя страна оказвал тежко влияние върху китайските провинции, които и без това били притиснати от нуждата за производство на огромни количества храна, както и от принудителния труд който бил свързан с поддържане на сложната напоителна система на страната, както и строежите на имперските проекти като например Великия канал и постоянното поправяне на Китайската стена.

Подобен колосален разход на човешка сила оказвал сериозен натиск върху стабилността в страната и бил един от основните фактори за зараждане на социално напрежение, избухването на бунтове и съпротивата срещу централната администрация. Не е изненадващо, че именно след 1430 г. Култа на Белия лотос (другото название на “Червените кърпи” - бел.ред) се възродил с нова сила, но този път не бил насочен срещу външни завоеватели, а срещу китайската династия. Същевременно, редица управители на провинции се опитали да наложат почти самостоятелна власт над подопечните си територии, с което Пекин трябвало да се справи бързо, с цел да предотврати евентуална гражданска война.

Ситуацията изглежда доста критична и наистина е изненадващо, че една държава можела да се изправи пред толкова много проблеми без да колабира. Факт е, че нито една европейска монархия от този период не би могла да се справи с подобно напрежение, въпреки че дори Франция (която била най-богатата и населена сържава в Стария Свят – бел.авт.) била около 6 пъти по-малка като население и близо 20 пъти – като територия⁶ и трудно можела да се окаже въввлечена във война на такива огромни разстояния. Всъщност, първия голям конфликт, в който европейските държави изпращали армии с размерите на китайските във Виетнам на над 2000 км извън собствената си територия била Първата Световна война!

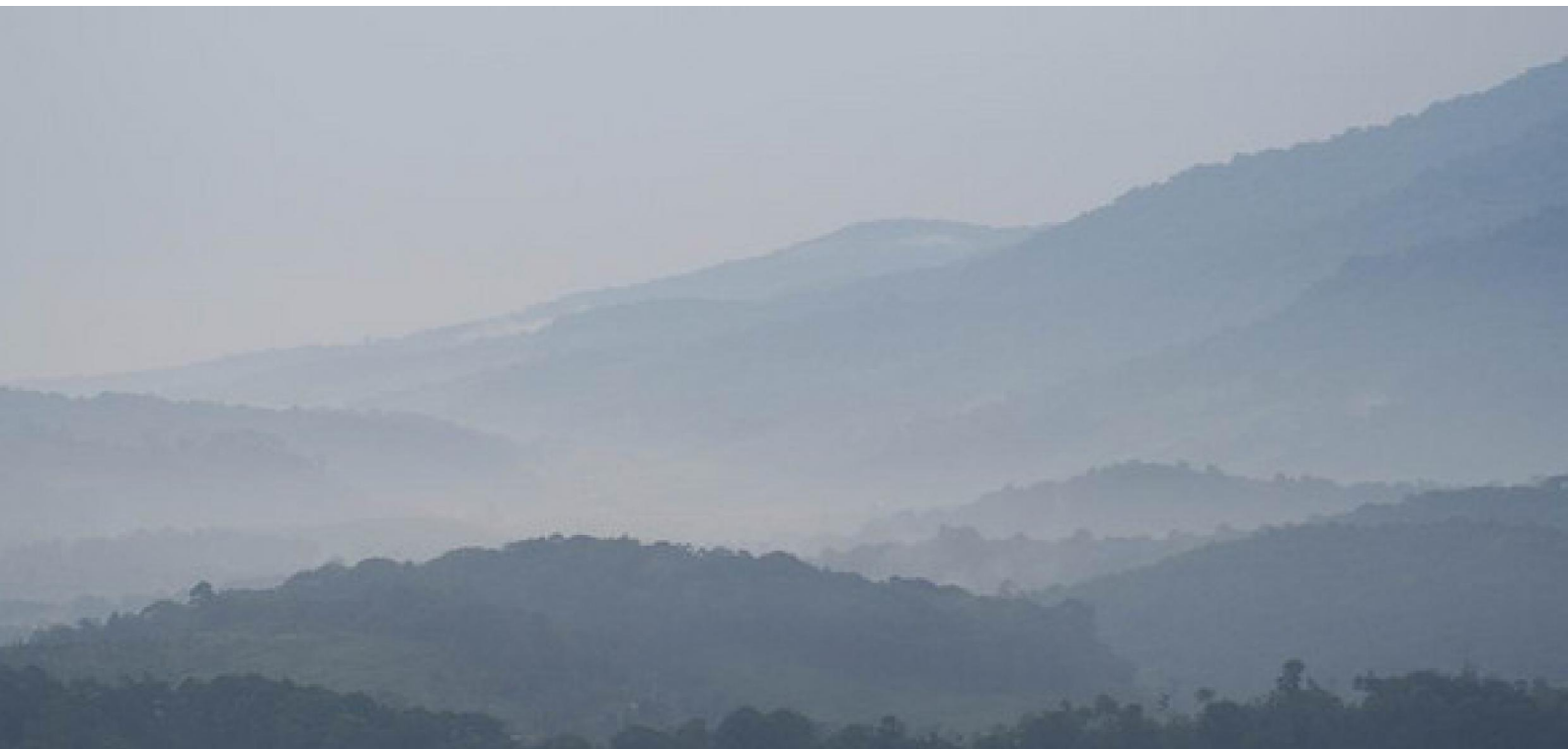
Държава	Приблизителна Площ (към 1400г., в км ²)	Приблизително Население (към 1400г.)	Максимална армия в една кампания	Най-отдалечен фронт в км
Китай	6 500 000	66 660 000	215 000	2330
Франция	350 000	11 000 000	20 000	500
Англия	130 000	2 500 000	8 000	440
Османска империя	300 000	5-6 000 000	25 000	750
Московска Рус	430 000	10 000 000 ⁷	25 000	730

Таблица – Съпоставка на основните европейски сили и Китай в периода 1400-1450 г.

В отговор на множеството предизвикателства, китайската държавна машина разработила поредица от мерки, с които да преодолее проблемите. На първо място, имперските мандарини се стремели да използват максимално добре дипломацията и поредицата от съюзи и клетви, с които съседите на Китай били обвързани спрямо Пекин. По време на конфликтите в Бирма и Виетнам, Пекин се опитал да изиска от своите васали в тези региони да подкрепят китайските действия за сметка на местните опоненти на Поднебесната империя. В борбата с Ле Лой китайците преговаряли с бойни водачи и благородници в Лаос, докато победата в Бирма в крайна сметка била постигната не със силата на оръжието, а с привличането на бившите поддръжници на Си Рен Фа, които предали сина му и прекратили набезите на китайска територия. Престижа на който се радвала династията Мин в началото на XV век бил огромен. Богатството, мощта на потенциала на империята лесно впечатлявали съседите ѝ, които ѝ отстъпвали като технологично ниво, развитие на администрацията и ниво на военната сила. Не бива да забравяме, че Китай, макар и управляван от различни династии не спирал да съществува вече над петнадесет века и присъствието му на политическата карта на Азия било еквивалентно на позицията на Хималаите на географската.

Във военно-техническо отношение китайците разполагали с предимството на огнестрелните оръжия⁸, океанската флота и несравнимото укрепително дело. Това била империя, която трудно можела да бъде покорена. Слабостта на китайската военна мощ, обаче, ставала явна, когато ставало дума за офанзива. Крепостите били впечатляващи, но те пазели Китай и играели твърде малка роля когато трябвало да се щурмуват джунглите на Бирма и Тайланд. Огнестрелните оръжия, макар и важни, били статични и служели най-вече за обсада. Във Виетнам и Бирма крепостите за превземане били малко и китайците лесно ги подчинили. Партизанската война в джунглата била от съвсем друго естество и в този случай оръдията били

безполезни. Същевременно китайските мускети били добро средство за водене на открит бой в умерените ширини и степите на Източен Сибир, но във влажните джунгли на тропически Индокитай барута бил на практика безполезен. По този начин, цялостното техническо превъзходство на Поднебесната империя се свеждало до нула по отношение на индокитайските опоненти. Океанската флота на Пекин била впечатляваща, но операциите, които се водели били изцяло сухопътни и освен евентуалното снабдяване по вода на армиите, флотът оставал като цяло безполезен. Докато морето било под китайски контрол, основните виетнамски пристанища могли да бъдат удържани, но без хинтерланда им и при негативното отношение на местното население, подобна окупация ставала безполезна. Единственият шанс на китайците било нанасяне на решително поражение на вражеските сили. Ле Лой с еоказал достатъчно хитър за да избегне подобен изход и през първите осем години от своя бунт, виетнамците водели партизанска война, докато водачът им бавно изграждал своята армия, обучавал я и набирал нови и нови сили. Така, когато през 1427г. най-сетне се стигнало до открит сблъсък, се оказало, че виетнамците превъзхождали врага си трикратно, без да му отстъпват по опит и въоръжение. Китайските армии, от своя страна, били съставени до голяма степен от зле мотивирани селяни-рекрути, които заменили постоянно топящия се контингент опитни войници, които започнали кампанията в 1418 г. Не бива да ни изненадва че на свой терен, при числено и качествено превъзходство Ле Лой излязъл победител от конфликта.

Джунглите на Индокитай остават един от най-тежките терени за водене на война и през XX век, както се обещават САЩ

От друга страна, в Бирма ситуацията се развила по друг сценарий. Въпреки пораженията които Си Рен Фа нанесъл на китайците, в откритите сражения имперските армии успели да прекършат вражеската съпротива. Това се дължало до голяма степен на факта, че Си Рен разчитал изключително на елемента на изненадата, без, по подобие на Ле Лой, да изгради

една постоянна армия. В това отношение характера на тайландските племенни структури имал своята роля. Докато Ле Лой надграждал върху традицията на вековната виетнамска монархия, която била покорена едва десетилетие преди бунта му, Си Рен Фа трябвало да обединява бойни вождове, които от поколения воювали помежду си и никога до тогава не познавали политическото обединение. Освен това, за разлика от виетнамците, част от тайландските кланове в централен Индокитай останали верни на съюза си с Пекин и отказали да подкрепят Си Рен.

Слабостта на китайските армии в този случай била свързана с невъзможността да се завладеят вражеските опорни пунктове, които освен че били скрити в джунглите, били разположени по високите планински била на Бирма и северен Тайланд. В подобен терен придвижването на големи армии и обсадна техника било мъчно постижимо. Така се стигало до ситуация, в която китайците успявали да отразят вражеските набези, но не и да нанесат окончателен удар на врага. Поради тази причина кампаниите в Бирма продължили повече от десетилетие, ангажирайки големи китайски контингенти, което се оказало тежко бreme за имперската хазна.

Ако краткия анализ, направен до тук, се съпостави с писанията на Сун Дзъ, съставени седемнадесет века по-рано, става ясно, че още преди Христа, китайските пълководци добре разбирали преимуществата и ограниченията на военната мощ на Поднебесната империя. Сун дзъ не напразно съветва да се пестят силите на държавата, да се търси кратка кампания, която да завърши с решителен удар върху противника. Според великия теоретик на китайското военно дело, кратката лоша война била по-добра от дългата, но добре водена. Сун Дзъ предупреждава, че една дълга война ще изцеди хазната и ще доведе до сериозни смутове сред собственото население. Когато бойното поле и противника предполагат прекалено голямо съсредоточаване на ресурси, теоретикът съветва да се избягва конфронтация, да се търсят други пътища и да се изчака внимателно удобен момент, в който врага да бъде ударен изненадващо.

Защо, тогава, Китай влиза в поредица от десетилетни войни, без изглед за решителна победа? Не са ли чели китайците собствените си трактати? Това са въпросите, които всеки здравомислещ човек си задава на този етап. Истината е че причините са множество и няма как да бъде даден еднозначен отговор. От една страна, командването на армиите се поверявало на дворцовите евнуси от личната свита на китайския император. Докато тези мъже били несъмнено умели в придворните войни, познанията им за военните кампании по границите на Китай били относително скромни. Тъй като позицията им се крепяла на благоволенieto на императора и близостта им до него, евнусите-пълководци не могли да си позволят за дълго да отсъстват от Двора. Поради тази причина те често се хвърляли в злепремислени офанзиви, които коствали живота на хиляди войници и предрешавали изхода на целогодишни кампании. Това се случило и в Бирма и във Виетнам на няколко пъти. Същевременно, противниковите лобита в Двора се борели срещу полевите генерали, чийто евентуален престиж веднага се отразявал на сложната имперска придворна политика. Едни евнуси били заменяни с други при първия провал, което пречело на командирите да си създадат една по-добра и по-постоянна представа за театъра на бойните действия. Генералите-евнуси се сменяли почти ежегодно, като понякога някои се връщали за нов команден мандат, само за да бъдат отстранени повторно.

Но да се стоварва цялата вина върху евнусите би било погрешно. Както вече споменахме, запазването на императорския престиж било изключително важно за владетелите и те не можели да рискуват туку така да се оттеглят от конфронтации, още повече, че за владетелите Мин Виетнам и Бирма се смятали за част от китайските земи и следователно отстъпването им можело да доведе до опасно спадане на престижа, което обикновеното население да свърже с отслабналата божествена подкрепа. Това от своя страна щяло да се окаже сигнал за гражданска война и бунтове из цялата страна. Паралелно с това, вътрешните междуособици в самата династия допринасяли за нестабилността на империята. Местни оправители, роднини на владетеля, се вдигали на бунт, прецедент, зададен още от Йонлъ през 1402г. По този начин Пекин трябвало да пренасочва значителни ресурси от фронтовата линия за потушаване на вътрешните междуособици, както и на селските бунтове и движението на Белия лотос.

Същевременно, северната граница с степното море, контролирано от монголите се нуждаела от постоянна охрана и голяма част от имперските професионални гарнизони и артилерийския парк на империята били концентрирани по отбранителната линия от фортове по граница с номадите. Заплахата от инвазии от север останала постоянна заплаха през цялата епоха Мин и в крайна сметка именно номадите-джурчени донесли гибелта на династията през XVII в.

Заключение

Когато погледнем цялостното военно и икономическо напрежение на което бил подложен Китай през първата половина на XV век, не бива да ни изненадва факта, че след 1430г. Започнало постепеното затваряне на страната за външния свят. Отказа от офанзивни кампании бил съчетан с изоставянето на океанската флота след смъртта на Джън Хъ през 1433 г. Провала на войната във Виетнам, изтощителните кампании в Бирма и провала срещу ойратите на север закрепили схващането, че Китай трябвало да се прибере в едни по-лесно защитими граници и максимално да ограничи вредното външно влияние в страната, чийто културни измерения можели да оказат вредно влияние върху местното население, което и без това се бунтувало често. В този смисъл, разпространяването на нови религиозни и социални идеи било повече от нежелано от страна на имперската администрация. Затварянето на границите и ограничаването на чужденците било средството за прекратяване на подобни културни "инвазии" и се оказало успешен метод за каптивиране на многомилionenното население и в крайна сметка довело да създаване на така необходимото вътрешно спокойствие, макар и на цената на известно технологично изоставане.² В този смисъл, термини като "назадничавост" и "изостаналост" трябва да се използват доста предпазливо. Факт е, че Китай се затворил за света, но също така е факт, че Мин се справили с гигантско икономическо, политическо и военно предизвикателство, което не било по силите на нито една друга държава в тогавашния свят.

Логистичните проблеми, неудачите в командването и пораженията в някои от кампании създават погрешно впечатление относно реалната военна мощ на Китай. Когато оценяваме способността на една държава да води офанзивни операции не бива да забравяме икономическите и географски фактори, които влияят на подобна агресивна политика. Техническите аспекти на китайското военно дело сами по себе си не са достатъчни за да дадат

изчерпателен отговор на всички въпроси, които кампаниите в Бирма и Виетнам повдигат. Същевременно, не можем да не се удивим от факта, че четири века преди Първата Световна война, без да се познава двигателя с вътрешно горене, съвременните флоти и авиация, както и телеграфа и железопътния транспорт, Китай успява, макар и с относителен успех, да води война на огромно разстояние от своите снабдителни и мобилизационни центрове.

Александър Стоянов

БИБЛИОГРАФИЯ:

Книги:

Сун Дзъ – Изкуството на войната, ИК Фама, 2010

Кенеди, Пол – Възход и Падение на Великите Сили, Военно Издателство, 2011

Кисинджър, Хенри – За Китай, ИК “Труд”, 2012

The Cambridge History of China Volume 7: The Ming Dynasty, 1368–1644, Part I and II, Cambridge University Press, 1998

В Интернет:

http://www.ari.nus.edu.sg/docs/wps/wps03_011.pdf - Sun Laichen – Chinese Military Technology and Dai Viet c.1390-1497

http://www.ari.nus.edu.sg/docs/wps/wps04_028.pdf - Geoff Wade - Ming China and Southeast Asia in the 15th Century: A Reappraisal

<http://ebookbrowse.com/crucible-of-war-burma-and-the-ming-in-the-tai-frontier-zone-1382-1454-pdf-d423338423> - Jon Fernquest - Crucible of War: Burma and the Ming in the Tai Frontier Zone (1382-1454)

1В Китай, както и в Япония, императорите имат две имена – едно рождено и едно, с което се възкачват на трона. Периода на тяхното управление става известен с тяхното тронно име, а годините на управлението им се датират пак според това име. Например година 12 от периода/управлението на император Хуну

2Провинция Юнан се намира в югозападната част на Китай и днес е гранична зона с Бирма, Лаос и Виетнам.

3Титлата използвана от корейците е “уан” и се превежда най-общо като “крал”. Въпреки това, приравняването на владетелски титли без оглед на различието в традициите и културите трябва да се върши само най-условно, тъй като всяка специфична титла е натоварена със специфично значение. В рамките на статията съм предпочел за по-голямо удобство да използвам “западните” названия на съответните владетелски позиции.

[4](#)Реално титлата е “януан” т.е. принц на Ян. Ян било древно царство в североизточен Кирай със столица Янзи (Пекин). В случая “уан” се превежда като “принц”, а не като “крал” защото става въпрос за “губернаторска” позиция, а не за владеење на автономна държава. Виж Бележка 3

[5](#)Когато става въпрос за 15ти век и по-специално за Китай, престижът на владетеля бил изключително важен. Противно на макиавелианските повели, запазването на престижа на един владетел било от особено значение за всеки управляващ. Пресъижа отразявал доверието и вярата на поданиците, както и респекта, който владетеля внушавал на съседите си. По-голям престиж означавал по-голяма стабилност и по-високо международно положение. Когато става дума за източните монархии, където владетеля бил и божество, престижът придобивал още по-висока стойност. Нещо повече, Небесният мандат, свързан с доверието на боговете бил неразривно свързан с престижа на монарха. Да загубиш престиж означавало да загубиш благоразположението на боговете.

[6](#)Площта на кралство Франция към 1400г. Била около 350 000 км² при население от около 11 000 000 души. За сравнение, площта на Империята Мин била около 6 500 000 км² при население 66 660 000 души. Виж Таблицата в текста.

[7](#)Цифрата вероятно се отнася до цялата руска територия, а не само за Московска Рус.

[8](#)До колко китайските огнестрелни оръжия превъзхождали виетнамските все още е въпрос на сериозен исторически дебат. Въпреки това, можем да предположим, че китайците имали ако не качествено, то поне количествено превъзходство по отношение на огнестрелните оръжия. Така например, през 1406г., китайските войски, които започнали окупацията на Дай Виет включвали около 21 000 войници, въоръжени с “шенджъ чон” което представлява вид ръчно огнестрелно оръжие, вероятно подобно на аркебузата. Подобно количество стрелци в Европа се достига едва през втората половина на XVI век.

[9](#)Не бива да се подценява техническото изоставане на империята Мин на фона на европейските монархии. Така например, през 1535г. китайската брегова флота нанесла съкрушително поражение на португалската флотилия в Жълто море. Това било и първото поражение за португалците след влизането им в Индийския океан през 1498г. Освен това, след 1540г., китайците наемали португалски майстори оръжейници за да подобрят собствения си артилерийски парк с цел по-добрата защита на границите. Тези взаимоотношения се ограничавали строго чрез поредица от патенти и привилегии, като на португалците било изрично забранено на комуникират с китайското население, а търговията минавала през ръцете на администрацията.

ВИЕНА – МЕЖДУ КЮЧУК-КАЙНАРДЖА И СВИЦОВ

част 2

По въпроса за някои аспекти от балканската политика на Хабсбургите в края на 18 в.

ВЕСЕЛА ПЕТРОВА

IV. Войната и мирът

Йосиф II поема реалният риск да се включи във войната с пруската опасност зад гърба,/ срещу която обаче смята че се е подсигурил с договора с Русия./ с решителното намерение да се опита да лавира между назряващата дипломатическа атака от страна на Берлин, която разчита да изпревари, за да отговори на необходимостта да защити интересите си на Балканите, използвайки открилият се реален шанс за укрепване на стратегическото си положение спрямо Портата от една страна и Русия от друга. Колкото и рисковано да изглежда като замисъл осъществяването на този план и колкото и хипотетичен да е успехът, Йосиф II се чувства длъжен да го използва. Той приема зле факта, че Австрия изоставя толкова много зад Русия след последните събития от 1774 г. поради враждата с Прусия, която отклонява силите и ѝ връзва ръцете за да не може да предприеме активни действия в региона.¹ Дълго търсената благоприятна възможност за него, да заеме решителна позиция за защита на интересите на империята макар и рискована и несигурна, се открива през 1787 г. и не му остава нищо друго освен да опита смело да лавира между Пруската заплаха и руската конкуренция. Планът му е достатъчно смел и реален, за да разчита на успех, предвид значимите австрийски сили, подготвени за целта. Внушителната армия на Йосиф II наброява 245 хил. души, от които 140 хил. имат пълната готовност да покриват близо 200-милната военна граница още през 1787 г.² Една светкавична военна кампания, с която да овладее възловите крепости в Сърбия, Босна и Влахия и да наложи условията си на Портата за един нов договор въз основа на клаузите от Пожаревац, преди Прусия да успее да реагира и да се намеси, изглежда напълно по силите на империята, при условие че Русия съответно подкрепи операциите в тила. Това условие обаче изцяло поставя успеха на Йосиф в зависимост от адекватната съюзна руска подкрепа, за което обаче нито клаузите на договорът им дават гаранция, нито целите и задачите, които самата Русия си поставя в тази кампания. Най-големият проблем на съюзниците в подетата кампания се оказва именно липсата на общ съгласуван план.³ Въпреки всички усилия на Йосиф да постигне координация на действията им, като разработва план и изпраща княз де-Лин за свръзка в руския щаб, отговор и уточнение от руска страна така и не пристига до края на кампанията. С многобройни писма, доклади, релации от Виена напразно очакват конкретни планове, срокове и ангажименти. Докато Йосиф II разчита на бързи руски удари до Дунав, които да подсигурят неговите части, за да завземат сръбските крепости Шабац, Белград и Смедерево, Русия насочва основните си сили към Черно море и превземането на Очаков. При това в хода на кампанията се оказва, че иска от малобройната галицийска армия на принц Кобург, защита в тила на западната си граница, за да предприеме дълга и изтощителна обсада срещу противника там.⁴ От донесенията на Кобенцл твърде скоро става ясно, че в Русия не са готови за широкомащабни военни действия и всъщност може би ще се задоволят само със завземането на Очаков.⁵

Vorstellung der Türkischen Haupt Armee mit 80000 Mann in Annarsche bei Sophia in Bulgaria 1788. im Monat May.

a. Der große Vezir 2. der Begler. Beg. 3. der große Aga. 4. der Befehlshaber 5. der Janitscharen. Aga. 6. 7. zwölf Janitscharen. 8. Emir der Macedonier. 9. Emir der Bosnier. 10. Türkische Reiterei. 11. asiatische Tartaren. 12. die Janitscharen. 13. die Spahi. 14. die Macedonier. 15. die Bosnier. 16. die Albaner. a. Die ganze Flotte. b. Die Nachwache der Armee auf der Straße von Anarschewitz bis Uroze. c. Die Stadt Affari am Maritz Flus. d. Die Stadt Gostendil. e. Die Feste Lepante. f. Die Festung Ploze.

Wien im Verlag bei Lucas Kochenlutter Kunzt und Buchhändler am Kohlmarkt dem grünen Feszel gegenüber. Nr. 1190

Сериозните проблеми започват от липсата на ясно съглашение между двата двора за приоритетите на действие. Йосиф II съзнателно поема голям риск още със самото обявяване на подкрепа за Екатерина, без ясни писмени гаранции. Той разполага само с едно устно изявление от Безбородко, че царицата няма нищо против неговите искания. Виена е принудена да предположи, че в Петербург така или иначе ще одобрят нейните искания в хода на войната, затова се стреми да покрие зоните на стратегическите си интереси с военни победи, така че да застрахова интересите си с оръжие в ръка. Неуспехът на Йосиф II да превземе Белград още преди официалното обявяване на войната е последван от неприятната изненада от факта, че не може да разчита на ефективна военна подкрепа от страна на Русия, която да осигури успешното превземане на Белград, Оршова и Шабац. Йосиф II се озовава пред провал на военните си планове още в самото им начало, още в

първия етап на кампанията, което влече дезорганизиращо последствие върху австрийските сили на бойното поле. Оставени без подкрепа от съюзниците, те преминават в изтощителна дефанзивна позиция по цялата линия на Военната граница, вместо да предприемат така важните за замисъла на Йосиф II обсади на важните крепости. Изчаквайки включването на Русия, те скоро стават мишена на турските сили и трябва да поемат атаките им.⁸

Докато на бойното поле се разкриват първите недоразумения между съюзниците при самото започване на военната операция, които заплашват да провалят военната стратегия на Виена, Берлин се раздвижва и заявява решителната си позиция да се намеси за възстановяване на мира в региона, с което открива дипломатическа атака насочена срещу основния си враг-Хабсбургите. От този момент събитията се развиват паралелно и на военния и на дипломатическия фронт, който определено решава изхода от войната.⁹

В края на първата военна кампания през 1788 г., въпреки постигнатите междувременно военни успехи на Галицийската армия на принц Кобург в Молдова, Австрия се оказва пред провала на цялостния си замисъл. Тя не само е загубила ценното време и ефекта на изненадата, не само не се е приближила към осъществяване на целта си за бърз мир, но се оказва застрашена от обезпокоителните настроения в европейските дворове, провокирани от Прусия. Може да се каже, че ако цялата източна политика, която започват Йосиф II и Екатерина II през 1787 г. се разбива в старата вражда между Австрия и Прусия,¹⁰ то е именно поради уклончивото поведение на царицата към Прусия. Русия не заема ясна антипруска позиция, желаейки да експлоатира в своя полза изгодното за нея съперничество между двата немски двора. Тази неопределеност всъщност работи в полза на Пруските планове, за чието осъществяване влиятелният пруски министър Херцберг, започва да търси възможност за реализиране на старата политика, насочена към основната цел-Виена да бъде сразена с всички възможни средства.¹¹ Ангажирането ѝ във войната на Русия с Портата, дава удобният търсен повод на Берлинската дипломатия да подеме усилен антихабсбургска кампания всред европейските дворове, насочена към осъществяване на една обща за европейските сили цел, която се оформя след 1774 г., за отслабване и предотвратяване на нов значим успех срещу Портата на съюзниците, което би укрепило позициите им на Балканите. За целта Херцберг предприема организиране на усилен международен натиск за предотвратяване един евентуален успех на Австрия във войната, включително чрез военна мобилизация и заплаха от въоръжена интервенция в Бохемия и издига отново своя стар проект за четиристранна обмяна на територии между Русия, Австрия, Полша и Прусия.¹² Крайната цел са полските градове Данцинг и Торн, които Полша да отстъпи доброволно на Берлин, срещу връщане на Галиция от страна на Австрия, която пък бъде компенсирана с Дунавските княжества. За Русия се предвиждало да получи от Портата Бесарабия.¹³ Възобновяването на усилията на Берлин за осъществяването на този план предвид ситуацията, която му се предоставя за намеса включително и с въоръжен натиск срещу Виена, става достояние там още в самото начало на войната през 1788 г., когато Йосиф е твърдо убеден в успеха на своя план. В хода на войната обаче, успоредно с настъпилия неблагоприятен развой на съвместните действия с Русия, нараства и безпокойството от сериозното раздвижване на Прусия. Недвусмислената си позиция за отслабване на Виена, Прусия доказва с подстрекаване на антиавстрийски настроения и действия в хабсбургските провинции Унгария и Нидерландия. Масираният натиск на пруската дипломатия стеснява обръча, като влиза в споразумение с патриотичната партия в Полша срещу Русия. Същевременно пруският посланик в Константинопол получава инструкции и указания за започване на съвместни преговори с Портата за сключване на двустранен договор, което сериозно повишава напрежението между съюзниците на бойното поле.¹⁴ Между тях се очертава ново радикално разминаване, което се характеризира от напълно различните им цели- от една страна на Австрия ѝ необходимо да се освободи от

ангажимента си, за да не бъде уязвима за пруските замисли, докато Русия възнамерява да се придържа към типичното за нея военно поведение спрямо Портата-безкрайно разтакаване на бойното поле, изчаквателна военна тактика, неорганизирани военни операции и обсади, продължаващи обикновено по година, до пълно взаимно изтощаване с противника, при което победите се разчитат на неизчерпаемите човешки ресурси в Русия, дезорганизацията на противника и щастливия случай. Йосиф II посреща с нарастваща тревога данните за пруските машинации, поради които като единствен изход за него още в края на 1788, нач на 1789 г., се очертава постигането на мир с Портата; независимо, че ако през лятото на 1788 г. той все още храни надежди да изпревари и предотврати замислите на Прусия с решителни военни победи, то през октомври вече е наясно, че Прусия цели да предизвика революция в най-невралгичните провинции на Хабсбургската империя-Унгария и Нидерландия- с което да дестабилизира сериозно положението на империята отвътре, докато отвън в европейските дворове се засилва натискът, чрез сформиращата се коалиция на Прусия с Англия, Холандия и Швеция, към която се прибавя и Полша.

Постигането на мир на всяка цена се очертава като цел, което е видно от големия масив документи във Военния архив на Виена. В писмата на императора до Кауниц настойчиво се набляга на необходимостта да се ориентират към излизане от войната-със или без Русия.¹⁵ Сведенията за опитите на Берлин да влезе в съглашение с Портата предизвиква сериозна тревога у Йосиф II. За него това е знак, че възможността за благоприятно приключване на войната след намесата на Прусия е поставена на карта.¹⁶ С настъпването на зимата изтича и благоприятната възможност за военни действия на бойното поле, което увеличава решимостта на Йосиф II да прекрати с очерталата се като безрезултатна съвместна военна авантюра срещу Портата и се обръща към Екатерина II с настоятелно искане в този смисъл.¹⁷ Положението на Австрия обаче се усложнява от обстоятелството, че Русия отказва да поеме реален военен ангажимент срещу Прусия при евентуално нападение над Австрия, ако тя излезе със сепаративно съглашение. При това положение, Йосиф II се оказва с вързани ръце и излизането му от войната става невъзможно, предвид реалната назряваща опасност от пруско нападение от една страна и от един евентуален руско-пруски съюз в случай, че Австрия се оттегли от войната. В такава обстановка, като заложник на своята съюзница, той се оказва принуден да започне втора военна кампания през 1789 г. Поради това войната де факто започва да се води паралелно на два фронта- от които вторият става дипломатическият, за надмощие на силите. Това е основният тон на нарежданията на императора, дадени до Принц Кобург, упълномощен за целта и преобладаващото съдържание на кореспонденцията им до смъртта на императора.¹⁸ Още след приключването на първата военна кампания, военните действия се оказват необходими на

Ернст Гидеон фрайхер фон Лаудон (1717-1790г.), австрийски фелдмаршал и главнокомандващ по време на последната Австро-турска война.

Австрия като военен залог за получаване на дипломатически отстъпки. През февруари 1789 г. с френско посредничество се постига разположението на Портата да се открият предварителни разговори за примирие, въпреки усилията на пруския и шведски посланици да подстрекават Дивана за продължение на войната. Умерените искания на Виена, продиктувани от усложненото ѝ положение, които се заключават в искането за сигурна и надеждна граница между двете империи и активната дипломатическа дейност на принц Кобург-упълномощен от кайзера да води преговорите- дават надежди за благоприятно разрешение на ситуацията.¹⁹ Дори и след като в този момент султан Абдул-Хамид умира, а с него и надеждата за скорошен мирен изход за Виена, търсенето на посредници за мирни преговори с Портата остава като постоянен фон на военните действия. Изправен пред реваншистките настроения на войнолюбивия султан Селим III и с оглед на най-важната цел-спечелване на благоприятна възможност за излизане от войната, Йосиф II предприема утвърждаване на завоюваните позиции в Молдова от галицийския корпус на принц Кобург през 1788 г. Те му дават както възможност да подsigури подстъпите към Банат и Седмоградско, така и да овладее Влахия до р.Алута, което би повишило неколkokратно военния залог на Виена при евентуални бъдещи преговори.²⁰ Завземането на Голяма Влахия / Мунтения/ се предвижда по-скоро като средство за политически натиск срещу Портата, което чувствително би подsigурило позицията на Виена и би послужило същевременно като аргумент за евентуална размяна срещу стратегическите за Австрия територии по р. Уна и в Сърбия. С оглед на настъпилата промяна в отношенията с Русия, овладяването на Влахия придобива и важно стратегическо значение, като естествена преграда срещу руските апетити към Долния Дунав, което се оказва необходимо, за да се държи Русия под контрол. Това се оказва единствения начин за Йосиф II да застрахова интересите си в Дунавския регион.²¹ Тази необходимост се очертава все по-остро за Виена още със засилването на руските позиции там след 1774 г. Виена разглежда тези васални провинции на султана като област на естествените си интереси дори само поради стратегическото им съседство с империята; но и като гранични райони с настъпващата руска империя те придобиват все по-важно значение, което поставя сигурността и отбраната на виенския двор в зависимост от контрола върху тях.²² Опасността за австрийските интереси в региона се увеличава по време на войната и в крайна сметка за Йосиф II се налага да окупира спорните области. Това допълнително усложнява отношенията между съюзниците през 1789 г. Главнокомандващият руските сили княз Потемкин не е склонен да изпрати руски корпуси до р.Алута в подкрепа на австрийските позиции, което отново проваля планове за съвместни съгласувани действия; той предпочита да се ориентира към овладяването на крепостите Бендер или Акерман с разточителната си тактика да обсажда от ранна пролет до зимата, изчаквайки оттеглянето на изтощения противник в зимните квартири и тогава да опитва с атака. Тази тактика отрежда автоматично на австрийските сили поддържаща роля в интерес на руските планове и проваля нейните цели. При все това обаче Австрия не може да си позволи без риск от по-големи усложнения да остави изтичащия съюз с Русия без продължение поради реалната опасност от съюзяването ѝ с Прусия или Англия. Но подновяването на задълженията ѝ във войната, съгласно клаузите на потвърдения договор правят все по-тягостно и безизходно положението на Виена.²³ За Йосиф II като единствен изход отново се очертава постигането на голям военен удар, с който да бъде принудена Портата да приеме исканията на Австрия и поради това продължава военните действия с парадоксалната цел- да спечели достатъчно убедителен повод за мир; според планове на кайзера, за това може да послужи завземането на Белград или Банялука- Белград пада на 8.окт.1789 г. Императорът разпорежда утвърждаването на победата чрез овладяване на Оршова и завземането на Сърбия, за да спечели убедителни аргументи при бъдещите преговори, които да бъдат водени от позицията *uti possidetis*.²⁴ В резултат Дунав е освободен до Оршова, след превземането и на Семендрия и Пожаревац. На 10 ноем.1789 г. Принц Кобург влиза в Букурещ и овладява Влахия. Завземането на Влахия и на Молдова, след съкрушителните победи които той

постига при Фокшани и Мартинеши съвместно със Суворов, прави позицията на Виена за един кратък период преди избухването на събитията в провинция Нидерландия изключително убедителна.

През месец декември обаче настъпва крайно неблагоприятно за Виена усложнение на международната ситуация, предизвикано от кризата в Нидерландия и изправя Йосиф II пред необходимостта, да търси спешно разрешение на изключително тежките вътрешни проблеми на империята. Това без друго се оказва нова пречка за използването на всичко, постигнато срещу турците до този момент. Освен загубата на Нидерландия, неотложни действия от императора изискват и разразяващите се метежи в Унгария и Седмоградско, целенасочено провокирани от Берлин. Изтощението от войната, огромните загуби на средства, хора и пари, които гълтат двете години на войната, проточила се непредвидимо и най-вече безперспективното ѝ положение, предвид все по-усилващия се организиран дипломатически натиск от Прусия, пречат Виена да се съсредоточи върху критичното си вътрешно положение. От тази гледна точка, заплахата на Прусия, която открито демонстрира подготовка за военна намеса срещу Йосиф II, поставя като първостепенна и най-спешна задача във Виена излизането от войната на каквато и да е цена.²⁵ При това положение, след постигането на благосклонно отношение по въпроса за сключване на общо примирие от Великият везир в края на 1789 г., започват най-сетне дългоочакваните преговори с Портата. По нареждане на Йосиф II е потърсено съдействието на френският посланик в Константинопол; фелдмаршал принц Кобург получава мандат да води преговорите и без да напуска бойното поле, изпраща свои пълномощници в Шумен в главната квартира на Великият везир - старшият преводач Валенбург и секретаря фон Щюрмер. Портата обаче предпочита да води преговорите и с двете съюзници, което затруднява положението на Виена, защото Русия не възнамерява да приключва участието си без да е постигнала максималните си цели Надпреварата на Йосиф II с Пруската дипломатия се води при неравни условия, с категоричен превес на Берлинския двор по отношение на съюзниците. Прусия стяга обръча около Виена, успявайки след постигането на споразумение с Полша в края на 1789 г., да сключи договор и с Портата през януари 1790 г. Виена губи позиции на дипломатическия фронт, и тъкмо тази загуба предreshава бъдещия изход от войната. Този развой на събитията се предопределя от логичния стремеж на основните заинтересовани европейски сили да не допуснат постигането на решително предимство на съюзниците Русия и Австрия срещу Портата. На това се дължи и успехът на Прусия да обедини значителен брой европейски дворове срещу Виена и по този начин чрез дипломатически натиск да обезсили военните победи на Йосиф II срещу Портата и да не му позволи да използва постигнатото на бойното поле за сключване на изгоден мир. Времето определено работи в полза на Пруските планове за организиране на всеобщо антиавстрийско настроение в Европа, което подсилва с оказване и на въоръжен натиск върху Австрия за приключване на войната.²⁶ С тази цел Прусия обявява и военна мобилизация, за подсилване ефекта от поставените условия. Предложението, което прави Йосиф II на Екатерина II, да открие втори фронт срещу Прусия е насочено по-скоро за изчерпване на всички възможности, отколкото осъществимо като реалност, предвид дотогавашната уклончива позиция на Русия. Същото теоритично значение има и разглежданата възможност да се опита да устои чрез разделение на силите, като частите от Седмоградско и Галиция начело с фелдмаршалите Кобург и Валис да поемат тази задача.

След смъртта на императора в края на февруари 1790 г., брат му, който поема управлението под името Леополд II успява да постигне тази цел. За Виена вече въпросът се свежда до постигане на надеждни стратегически осигурени граници с Портата. Неблагоприятното стечение на обстоятелствата обезсилва постигнатите и по-късно успехи на бойното поле и пречи на Виена да се

възползва максимално от военните си победи, като превземането на крепостта Оршова на 16 април.

Разликата във вътрешното и външното положение на Русия и Австрия се оказва решаваща и за различния изход, който се очертава за тях от войната.²⁷ От висотата на стратегически неуязвимото си положение и неизчерпаемите си военни ресурси, Русия може да си позволи да продължи войната, въпреки огромните си загуби, разчитайки на тактиката за пълно изтощение на противника и благоприятния шанс, благодарение на което успява да постигне успешен и изгоден мирен договор в Яш през 1792 г., само няколко месеца след Виена.²⁸

V. Един предизвестен край

*“Когато сравнява състоянието в което се намираме сега, с надеждите, които справедливо хранехме, всеки истински австриец трябва да се облее в горчиви сълзи, разглеждайки печалните резултати от лошото командване на русите, бездействието ни през първата военна кампания и смутовете и проблемите във вътрешните ни части, което по-вече от всичко останало ни пречи да излезем с победа от настоящата ситуация. Към момента на написване на настоящия мемоар, всичко вече трябва да е решено в Райхенбах – за мир или война- и вероятно за крайното решение ще натежат условията, които ни бяха поставени от Прусия.”*²⁹ Това пише през месец май 1790 г. австрийският посланик в Русия Лудвиг Кобенцл-същият, който изпратен десетина години по-рано в руския двор със специалната задача да подготви почвата за едно австро-руско сближение - с дейността си има голям дял за постигането на двустранния съюз. Докладът му е посветен изцяло на резултатите от съвместното военно мероприятие и представлява точен анализ на всички фактори и причини за неблагоприятния развой на събитията, настъпил за Виенския двор след включването във войната. В основни линии, той доста вярно и сполучливо обобщава главните проблеми за Виена, характеризирайки съюзните отношения с Русия, реакцията на европейските сили и състоянието на самата империя- вътрешно и външно. На първо място сред тези фактори, той поставя разочароващото състояние на съюза с Русия и при анализа най-подробно се спира на лошото военно състояние, бездарно командване и безотговорно поведение на Русия като съюзница към Австрия, което според него проваля целия смисъл от предприетата военна кампания срещу Портата. По натам подлага на разбор тактическите грешки на австрийските военни операции, които вижда главно в стремежа да се водят съгласувани военни действия между съюзниците, въпреки явното нежелание на руските командващи, вместо да се съсредоточат върху възможността да се опитат сами да постигнат желания успех. Не отминава и отрицателното влияние върху развоя на събитията, което оказват смутите и проблемите във вътрешните части на Хабсбургската монархия. Изтъква решителната роля, която оказват за изхода на войната противодействието на останалите европейски сили, които както винаги решително се обявяват срещу всяка възможност за Австрия да укрепи положението си в югоизточна, както и в средна Европа и се стремят да не допуснат тя да постигне справедливи граници било с Прусия, било с Османската империя. Между така изложените фактори за провала на австрийските планове прави впечатление, че Кобенцл не случайно акцентира и поставя превес върху оценените като гибелни за Австрия последици от съюза с Русия, който де факто се изтъква от него като основната причина за въвличането на Австрия във войната и провала на плановите ѝ след това. В навечерието на Райхенбахската конференция, където условията се диктуват от Прусия, Кобенцл е принуден да отчете, че “ до този момент възстановеният съюз между двата двора Виена и Петербург, който получи такъв отзвук в Европа, беше полезен само на Русия и в същото време стана причина да ни въвлече в затрудненията, в които сега се намираме”.

Надвисналият военен провал пред Виена става причина да се анализира и оцени наново съюзът с Русия като замисъл от една страна и като реалност, поради решаващото значение, което той придобива в източната политика на Йосиф след самостоятелното поемане на престола на Дунавската монархия. Основните предпоставки за фаталния обрат в ситуацията за Виена, Кобенцл открива в самите клаузи на съюзния договор с Русия, въз основа на който се развиват отношенията между съюзниците и в хода на военната кампания. В тях няма паритет на средствата, предвидени да се предоставят взаимно в случаите на война съответно от Австрия- срещу Портата от една страна и от Русия-срещу Прусия от друга. Русия не е предвидено да бъде задължена да предостави ефективна помощ на Виена при опасност от Пруско нападение, ако в това време е въввлечена в друг конфликт. Не е преценено, че предвидените 30 хил. души, които е определено да предостави Русия срещу Прусия дори да се удвоят, няма да съответстват дори наполовина пропорционално на задължението, което Виена поема срещу Портата, включвайки се във войната. Поради това Австрия поема огромен риск, още когато се включва във войната с всичките си сили, да не получи равностойна помощ от Русия, съразмерен дори само срещу ангажимента си да поеме осигуряването на огромната военна граница с Османската империя от Адриатика до Галиция, което всъщност принуждава Виена да води дефанзивна тактика, да използва всичките си сили и проваля първоначалният ѝ замисъл за бърз военен успех. Именно поради това е изпуснат единственият благоприятен момент през 1788 г., когато би могло да се изпревари Прусия и да се изтръгне изгоден мир от Портата.

След явно предизвестеният финал на неуспешния за целите на Виена австро-руски съюз, интерес представлява и развързката от конфликта на Виена с Берлин в резултат от войната. Тя се характеризира от клаузите на Конвенцията от Райхенбах и договора от Свищов. Смяната на виенския престол добре илюстрира и смяната във външнополитическите приоритети на хабсбургската монархия. Конфронтацията с Прусия се сменя от политика, насочена към сближение между двата двора. Още с встъпването на Леополд II на престола той се ориентира към действия насочени към отклоняване на опасността от Прусия чрез постигане на компромис с нея.³⁰ Императорът предпочита да постигне споразумение с Прусия и приема поставените от нея условия на конференцията в Райхенбах, открита на 27 юни 1790 г. С това се създават предпоставки за изглаждане отношенията между двете немски държави, с цел преодоляване на конфронтацията помежду им. С предприемането на тази политика, той се обръща към варианта за постигане на благоприятни политически отношения помежду им като възможност да излезе от омагьосания кръг на безперспективната враждебност между двата двора, доминирала в двустранните отношения през втората половина на 18 в. под влияние на дипломатията на канцлера Кауниц.³¹ Предприетата от новия кайзер политика се оказва изненадващо по-резултатна спрямо Прусия от поддържаната дотогава враждебност. В условията за примирието се постига съгласие за допълнително споразумение, въз основа на което Виена получава стратегическите области по течението на р. Уна, която образува границата между Хърватско и Босна- нейна отдавнашна цел. Въз основа на постигнатото споразумение в Райхенбах, австрийският пълномощник за мирните преговори принц Кобург подписва с Великия везир примирието през м.септември 1790 г. в Гюргево с пруско посредничество. Няколко месеца по-късно се открива и мирният конгрес в Свищов-една от Дунавските крепости на Портата.³² Конвенцията в Райхенбах става повратен момент в отношенията между двете немски сили. Тя показва една нова тенденция на паритет в отношенията им по-нататък, която сменя откритата враждебност със стремеж да се установи компромис чрез взаимноприемливи споразумения. Тази промяна в отношенията между Виена и Берлин се постига в не малка степен и поради незадоволителните резултати от австро-руския съюз. Райхенбахската конференция показва, че Австрия постига по-голяма резултатност в защита

на интересите си, съгласявайки се на компромиси с цел постигане на споразумение с усиливащата влиянието си Прусия.

Огромен масив от архивни документи във Виена разкриват подробно тези събития. Най-важните клаузи на Свищовският мирен договор постановяват, че се възстановява статуквото от преди включването на Виена във войната- 9.февр.1788г.³³ В замяна Портата подновява и потвърждава без никакви изменения австрийските капитулации –т.нар. Сенеди, от 8.авг.1783 и от 24.февр.1784, в полза на свободната търговия на всички австрийски поданици, върху всички земи, морета и реки под отоманско владичество; както и ферманите, с които уреждат двустранните отношения от 4.дек.1786 и по-сетне. Освен това се потвърждават правдините и привилегиите дадени от Портата на изповядващите католическата религия, уговорени във всички договори и актове, подписвани от Портата изобщо. Тази клауза предоставя най-много изгоди на Виенската дипломация за в бъдеще. Това дава основание постигнатите резултати с този мирен договор да се разглеждат като позитивни, не само защото Австрия спешно се нуждае от мир дори на всяка цена .³⁴

Най-голямо внимание обаче заслужава специалната конвенция, подписана съгласно предварителните споразумения, за ректификация на границите в полза на Австрия в Босна и Банат, съгласно която Австрия получава стратегическата област по течението на река Уна, което тя цели от десетилетия .³⁵ тя получава областта Стара Оршова до прохода Железни врата съгласно чл.2, а за граница с Османската империя се определя р. Уна- в чл. 3., която има специално значение за осигуряването на военната граница с Портата. Постигането на тази корекция се преследва като важна цел за Виена още от 1783 г., след анексията на Крим от Русия. След руският успех, постигнат с конвенцията от Айнали-кавак на 8.ян.1784 г. Йосиф II изработва конкретен план за аналогично изправяне на границата с дипломатически средства, с което да се постигне по-изгодното стратегическо разположение, съществувало до Белградския мир. Областта на река Уна става желана цел оттогава и въпросът за присъединяването ѝ е повдиган няколкократно от Виенската дипломация и пред Портата и пред Руския двор.³⁶ Едва с клаузите на Свищовския договор обаче, Виена получава тази така необходима за стратегическото укрепване на границата ѝ с Турция област, както и Банат. Заедно с изгодните търговски и религиозни отстъпки, правото за корабоплаване в Черно море и за откриване на консулски служби в Дунавските княжества, тя получава изключителни възможности за по-нататъшно разширяване и развитие на корабоплаването си и икономическото си влияние в съседните си османски провинции. При това положение основната тежест сред договореностите получават не териториалните придобивки, въпреки че не липсват изгоди в това отношение, а получаването на благоприятно привилегировано положение в Османската империя и по-специално в граничните ѝ Дунавски княжества.³⁷ А всичко това характеризира клаузите на Свищовския договор като доста по- успешни за нея, предвид неблагоприятните условия, при които се налага излизането ѝ от войната, първоначалните прогнози и като цяло лошата предварителна нагласа за Виена създадена от антихабсбургските настроения в европейските дворове. Тези успехи обаче се ограничават в икономическо отношение, като ѝ предоставят условия за влияние в сферата на интересите ѝ в Дунавските територии. и за продължение на традиционната ѝ политика и интересите ѝ там, оформени още от края на 17 в. Но тъкмо тази тенденция, която занапред се налага все по-трайно и забележимо във външнополитическите приоритети на Виена, дава основание на отделни съвременни анализатори да разглеждат сетне Австроунгария като второстепенна европейска сила през 19 в., и да характеризират положението ѝ като не много по-добро от това на вековната ѝ съперница, Османската империя, с която в началото на 20 в. дори заедно достигат до своя исторически завършек.³⁸

Карта на Европа от 1790г. Границата между Русия и Османската империя предстояло да се промени през 1792г.

До своята логична историческа развръзка достига и цялата политика на Виена, издигната като основна цел след 1774 г. от Кауниц, за сближаване на отношенията с Русия и преследвана последователно и целенасочено в продължение на по-вече от десетилетие, с цел стратегическо укрепване на монархията и запазване на позициите и интересите ѝ като една от великите европейски сили в усложнените условия на заплашителна конкуренция и съперничество на Прусия и Русия. Замислена просто и ясно, тя е подчинена на един план, който сам по себе си е гениален, като цели да разреши основните външнополитически проблеми на монархията чрез постигането на антипруски съюз с Русия и с един ход едновременно да неутрализира и двете основни опасни съперници за Виенската външна политика. Поради това очакванията към съюза с Русия са толкова големи, а жестовите на Йосиф II към Русия прерастват в жертви; при това разчита, че колкото по-висок е залогът, толкова по-големи печалби се очакват, т.е. колкото по-задължена е Екатерина II, толкова по-надеждна и сигурна гаранция за интересите си очакват в отплата от нея срещу Прусия. Толкова по-голямо обаче е и разочарованието, което настъпва при провала на този замисъл и в следствие на цялото развитие на съюзните им връзки, постигнати трудно и останали недоизяснени въпреки двата договора - от 1781 и продължението му от 1789 г., те така и не успяват да укрепят и сближат позициите си, дори и след като предприемат обща военна кампания против общия противник. Обратно- от началото на войната се налага същият климат на взаимно недоверие и

недоволство от недостатъчното сътрудничество между двата двора и дори между командващите. Провалът на съюза може да се разгледа също и като един логичен завършек на двустранните им отношения, започнал със сблъсък помежду им още от началото на 18 в. след турската война от 1736-1739г, която завършва с провал за планове на Виена. За Австрия целият период на отношенията с Русия през 18 в. в условията на настъплението на руската империя към Балканите означава борба с още един съперник и конкурент откъм източните ѝ граници, чиито амбиции към Долния Дунав и Черноморския басейн се възприемат като несъвместими с интересите ѝ на Велика сила в региона и сигурността на империята. След 1774 г. и особено след анексията на Крим от Русия обаче през 1783 г., за Виена става ясно, че за да спре по-нататъшното руско настъпление към спорните югоизточни области трябва да се ориентира към участие в планираното руско настъпление срещу Османската империя. За Австрия, която практически няма реални съюзници, включването в един нов конфликт с Портата е единственият начин да осигури интересите си в региона. Това обаче поставя Йосиф II в известна степен в положението на заложник на руските планове и поражда австрийско недоверие към тях и страха от новите самостоятелни руски победи. Това противоречие поставя по начало под въпрос и успеха на самото начинание на съюзниците. Свищовският мирен договор представлява неуспешния завършек на най-блестящата, според някои австрийски изследователи-съвременници на събитията- възможност за Австрия и Русия да осъществят планове си срещу Османската империя през 18 в. Но натиска оказан от страна на Европейските сили и собствените им противоречия, не им позволяват в крайна сметка да използват пълноценно постигнатите резултати от военните си победи.

Сепаративният мирен договор между Виена и Цариград се сключва на 4 авг.1791г в Свищов. Без дори вероятно да го цели в момента или да подозира, с подписите върху този договор Виена слага и последната точка в своето над тривековно пряко военно противоборство с Османската империя. Тази война илюстрира убедително характера на бъдещите военни конфликти срещу Портата- тя е един пример, че изходът от тях ще се решава де факто не на бойното поле, а на дипломатическият фронт. Самият факт, че Виена излиза по-рано от Русия от войната със сепаративен мир, докато съюзницата ѝ само половин година по-късно подписва в Яш новата си победа над Портата, носи цялата символика на новите реалности в европейският югоизток, която се изразява в смяната на ролите между Австрия и Русия като доминиращи сили срещу Османската империя. Деветнадесети век е векът на руско-турските войни. Тази смяна на ролите между Виена и Петербург става някак незабелязано, почти неуловимо, под тътена на Френската революция и Наполеоновите войни. Когато се разнасят пушеците на всеобщият европейски хаос, на сцената на Балканите главните действащи лица са други. Друг е и дневният ред – нациите и националните държави, революциите и буржоазните реформи, както и националноосвободителните борби на балканските народи. Вече не монархията на Хабсбургите, в изпълнение на мистичната си месианска роля за обединение на християнския свят, а Русия става аванпост срещу Отоманската империя и именно тази смяна на ролите в разрешаването на Източният въпрос е събитието на 18 в. в Югоизточна Европа .

1

CRISTE, O. Kriege unter Kaiser Josef II, W. 1904 p. 11-89

2 CRISTE, *ibid.* p. 119-120; WITZLEBEN, K. Prinz Fr. J. v. Koburg. Bd. 1-3. Berlin, 1859 ; ROIDER, K. *ibid.* p. 176

3 CRISTE, K. *ibid.* p.155-156,171; WOLF, A. *ibid.* p.303; ROIDER,K. *ibid.* p.180-181; BEER,A. *ibid.* p. 66, 67-78, 83

4 CRISTE, O. *ibid.* p. 179-181; HEPPNER, H. *ibid.* p. 70; BEER, A. *ibid.* p. 84

5 BEER, A. ibid p.64

6 BEER, A. ibid p. 62

7 BEER, A. ibid p.62; HEPPNER, H. ibid p. 70; ROIDER, K. ibid p. 179; WOLF, A. ibid p. 303

8 HEPPNER, H. ibid p. 70; ROIDER, K. ibid p. 179-180; WOLF, A. ibid p. 304; CRISTE, O. ibid p. 179-

181 CRISTE, O. ibid p. 177; ROIDER, K. ibid p.180-181; BEER, A. ibid p. 67

9

10 KRIEGSARCHIV- WIEN; TK- HKR- Kt. 843-848; CA-Kt 869-873

11

12 HAUSSER, H. Deutsche Geschichte. Bd. I, p. 135

WOLF, A. ibid p. 308

13 BEER, A. ibid p.72

14

ROIDER, K. ibid p.180-182; HEPPNER, H. ibid p.70-71; WOLF, A. ibid p.307; ГЕHOВ, Г. пак там л.

114

15 KRIEGSARCHIV- WIEN; TK- HKR- Kt. 843-848; CA-Kt 869-873

16 BEER, A. ibid p.73

17

334,368 Josef II, Leopold II und Kaunitz. Ihr Briefwechsel. Hrg. Von A. Beer, 1 Bd. ,p.233, 262,269,271, 284,303-

18

19 KRIEGSARCHIV- WIEN; TK- HKR- Kt. 843-848; CA-Kt 869-873

KRIEGSARCHIV- WIEN; TK- HKR- Kt. 843-848; CA-Kt 869-873

20

21 ROIDER, K. ibid p. 182; WOLF, A. ibid p. 309-310; HEPPNER, H. ibid p.91,92

22 WOLF, A. ibid p.309

HEPPNER, H. ibid p.9-16

23 WOLF, A. ibid p.310

24

BEER, A. ibid p. 86; CRISTE, O. ibid p.220-223

25 BEER, A. ibid p. 88

26

WOLF, A. ibid p.311

27

28 BEER, A. ibid p.95; ROIDER, K. ibid p.175; ГЕHOВ, Г. пак там л.59,107; КЕНЕДИ, пак там л. 120-121

29 BENEDIKT, H. ibid p. 270-274

30 Релацията е публикувана като приложение в : BEER, A. ibid p.755-764

31 ROIDER, K. ibid p. 170-171

KRIEGSARCHIV- WIEN; AFA- TK- HKR, Kt 862-867

32 KRIEGSARCHIV- WIEN; AFA- TK- HKR, Kt 885-886

33 KRIEGSARCHIV- WIEN; AFA- TK- HKR, Kt 885-886

34 HEPPNER, H. ibid p.97

35 ГЕНОБ, Г. пак там л. 128

36 BEER, A. ibid p 55-56; BENEDIKT, H. ibid p.262

37 HEPPNER, H. ibid p. 97,98

38 HORN, WALTER, Die Orientalische frage als europaeisches kontinuum, G., 1989, p. 199

КЪСНОАНТИЧНИЯТ FOEDUS: Същност и особености

В условията на сложни външнополитически взаимоотношения между Романия и разнородните варварски племена и военно-племенни обединения в периода на Късната Античност, ромеите доизграждат и усъвършенстват система от договорни отношения, целяща да регулира връзките между тях и заобикалящия ги варварски свят. Тези двустранни договори между Империята и народите, обитаващи нейните крайгранични райони, са един от ключовите елементи във външната политика на Римската държава не само в периода от IV-ти в. насетне, но и за предишните епохи от съществуването ѝ¹. На следващите страници ще се опитаме да проследим развитието, което в течение на времето претърпяват въпросните договори (лат. мн. ч. *foedera*, б.а.), като насочим вниманието си върху периодите на и след хунското нашествие, което слага началото на трансформирането на Римската империя и „Раждането на Европа”.

Със съюзния *foedus* (лат. договор, б.а.), сключван между Империята и вождовете на варварските племена, се създават предпоставки за започването на разноресорчни и специфични взаимоотношения, породени от съгласието на варварите да осигуряват определен брой боеспособни мъже, които да служат в армията на ромеите в замяна на издръжка от хазната и правото да се заселят на имперска земя. По този начин, от една страна Империята, отстъпвайки доброволно на варварите – федерати (лат. *foederati*, б.а.) контрола върху част от своята земя, *de facto* създава условия за формирането на полу-автономни, инородни владения на своя територия²; а от друга, от варварите, заселили се на ромейските земи, се очаквало да се приспособят към живота, правилата и законите в Империята, т.е. да бъдат успешно интегрирани в нейните структури и впоследствие асимилирани.

Върху същността на късноантичния *foedus* има множество изследвания на учени от най-различни поколения и школи. Преди повече от столетие немският учен Т. Момсен (30 ноември 1817 – 1 ноември 1903 г.) – един от доайените на съвременната историческа наука, развива пространно своята визия, която е доминираща научните среди до началото на миналия век. Разглеждайки особеностите на римската външна политика, Момсен разграничава два типа дипломатически взаимоотношения между римляните и заобикалящия ги свят, на базата на които Римската република и респективно империя, сключвала *foedus* с чужди племена, градове и народи. Взаимоотношенията от първи тип се градят на взаимните *hospitium*³ (лат. гостоприемство) и *amicitia*⁴ (лат. приятелство), а тези от втори на *deditio* (лат. предавам се, капитулирам, б.а.) и *clientele*⁵, като всяко ед-

1. Heather, P.J. "Fourth-Century Foedera and Foederati" in: Walter Pohl (Hrsg.): Kingdoms of the Empire. Leiden, 1997, pp. 85–97.

2. Heather, P.J. Goths and Romans AD 332–489. Oxford: Clarendon Press, 1991, p. 165.

3. William Smith, A Dictionary of Greek and Roman Antiquities. New York, 1882, pp. 511–513.

4. Howard Hayes Scullard, Andrew William Lintott. The Oxford Classical Dictionary. Oxford University Press, 1996, p. 356.

5. William Smith, A Dictionary of Greek and Roman Antiquities. New York, 1882, pp. 267–268.

но от тези обстоятелства би могло да доведе до сключването на договор. От своя страна сключеният *foedus* представлявал – пише Момсен – *официален договор за съюзничество*, но само сключилите го след *deditio* варвари, т.е. поставените в подчинено положение, ставали *foederati*⁶. Според Момсен, статута на варварите федерати от IV-ти – V-ти в. бил юридически идентичен с този на федератите от епохата на Републиката и ранната Империя⁷, т.е. те били поставени в сервилно и неравноправно положение спрямо ромеите. Момсеновата визия е в основата на всички последвали изследвания и възникнали спорове, относно същността и статута на федератите, разбунили научните среди в началото на миналото столетие.

Противоположна на Момсеновата позиция заема немският историк граф Александър фон Щауфенберг (15 март 1905 – 27 януари 1964 г.), който в своята критика към Момсеновите постановки, прави важното уточнение, че тъй като варварите, които към края на IV-ти в. прекосили границите на Империята, по силата на сключен *foedus*, фактически не се отказват от своята независимост и продължават да живеят под своите собствени управници на ромейска земя, биха имали различен статут спрямо този на федератите от предходните епохи⁸; *foederati* ставали онези варвари, които – както пише Прокопий – „[...]влезнаха в (станаха част от, б.а.) ромейската политическа система не под формата на роби, защото не са били покорени от ромеите”⁹. Според Щауфенберг, чрез късноантичния *foedus*, Империята имала за цел да регламентира и да приведе в някакви държавноправни рамки силовото и нежелано появяване на варварски автономни владения на нейна територия¹⁰, т.е. този договор трябвало да послужи като инструмент за трансформирането на варварите в лоялни съюзници, а на един по-късен етап – пълноправни поданици (*cives Romani* б.а.).

Разглеждайки историческото и теоритично развитие на термина *foederati*, Момсен отбелязва, че от VI-ти в. с него (познат и използван от Прокопий под формата *φοιδεράτοι*¹¹, б.а.) се обозначават личните войски, разновидност на *buccellarii*¹². Против това му предположение се обяви френският учен Дж. Масперо, който наложи виждането, че към VI-ти в. федерати са рекрутирани от разнородните варварски племена, населени из територията на Романия през предишните епохи; те, от своя страна, били организирани като ромейски войски, командвани от ромейски офицери. Федератите формирали елита на полевата армия, като при нужда били дислоцирани из всички краища на Империята¹³.

6. Mommsen, T. „Das römische Militärwesen seit Diocletian” in *Gesammelte Schriften*, Vol. 6, 1910.

7. *ibidem*. p. 226: „[...]die foederati dieser Epoche sind rechtlich nicht verschieden von denen der Republik und der früheren Kaiserzeit”, n. 5.

8. За задочния спор между двамата, вж. „Roman attitudes towards barbarians” in: Gerhard B. Landers, *Images and Ideas in the Middle Ages*, Vol. II. Eddizioni de Storia e Letteratura, Roma, 1983, pp. 777–779.

9. Procopius. (trans. by H. B. Dewing). Vol. III. London and New York: Heinemann, 1924–1928, p. 103.

10. A. Schenk Graf von Stauffenberg, „Die Germanen im römischen Reich” in: *Das Imperium und die Völkerwanderung*. Rinn, München, 1948, pp. 36–84.

11. Procopius, *History*, III. XI. 1–4.

12. Лични войски, използвани от висшестоящи пълководци, вж. Mommsen, T. „Das römische Militärwesen seit Diocletian” in *Gesammelte Schriften*, Vol. 6, 1910, 226, n.5; pp. 233–239.

13. Maspero J. Φοιδεράτοι et Στρατιώται dans l'armee byzantine au VIe siècle *Byzantinische Zeitschrift*, XXI (1912), pp. 97–109.

Момсен от своя страна отбелязва, че са налице предпоставки за допускането на изключения спрямо собствената му хипотеза, следователно и спрямо постановките на френския учен¹⁴. Според Момсен, към VI-ти в. терминът *φοιδεράτοι* има двояк смисъл и в определени случаи, като този с палестинските федерати, е използван със старото си значение равнозначно на т.нар. съюзници или *symmachoi*¹⁵.

В съвременната историческа наука за водещо, относно статута на федератите към началото на VI-ти в., е прието мнението на Дж. Масперо, според което те били организирани като ромейски войски, ръководени от ромейски офицери¹⁶, набирани сред варварите, намиращи се на ромейска територия, които доброволно са пожелали да служат на Империята¹⁷. *Foederatoi* за разлика от *stratiotai* (редовни войски, б.а.), които били разквартирувани на точно определени места из провинциите, формирали мобилни войски, които при нужда били дислоцирани навсякъде из Романия¹⁸. Наред със стратиотските войски, които от своя страна били изградени почти изцяло от ромеи¹⁹, Масперо, подобно на Момсен, разграничава още един тип варварски войски, т.н. *symmachoi*, които за разлика от федератите били ръководени от собствените си племенни вождове²⁰. Към средата на VI-ти в., в разгара на Юстиниановите войни, функциите и състава на федерати и стратиоти стават почти идентични²¹, като федератите, стратиотите и т.нар. съюзници поемат, в определени случаи, ролята и на походни войски²².

14. Mommsen, T. „Das römische Militärwesen seit Diocletian” in *Gesammelte Schriften*, Vol. 6, 1910, p. 226, n.5.

15. Момсен прилага като доказателство Юстиниановата 103 Новела, в която са обозначени категориите войски в Палестина: *milites*, *limitanei*, *foederati*. Всички тези категории, без последната присъстват и в *Notitia Dignitatum*. Следователно, в случая терминът *foederati* не би имал значение равнозначно на Масперовото, защото би било крайно невероятно федератите (като ромейски войски, ръководени от ромейски офицери, б.а.) да бъдат изпуснати в *Notitia Dignitatum*. От своя страна, Масперо контрира с факта, че начело на ромейските войски в Палестина, според 103 Новела, стои ромейски *dux*, а не племенен вожд. Момсеновото мнение за двоякото значение и статут на федератите е прието, вж. „The φοιδεράτοι” in *Shahîd, Irfan*. *Byzantium and the Arabs in the Sixth Century*, Dumbarton Oaks, 1995, pp. 202–206.

16. Ромейски офицери и пълководци като *Ареобинд* – *comitem foederatorum*, вж. *Corpus Scriptorum Historiae Byzantinae* - Ioannis Malalae *Chronographia*, ed. Ludwig August Dindorf, Bonn 1831, Lib. XIV, p. 364; *Сабиниан* – *Vulgarum ductor*, вж. ЛИБИ, II, 299-302, Stein, Bas-Emp. II, pp. 145–146; *Патриокъл* – *comes foederatorum*, вж. *Theopahnes*. *The Chronicle of Theophanes Confessor* (Byzantine and Near Eastern History AD 284–813), A.M. 6005; *Вумалиан* – *comes foederatorum*, вж. PLRE, II, p. 1171.

17. John L. Teall, *The Barbarians in Justinian's Armies*. *Speculum*, Vol. 40, No. II (Apr., 1965), pp. 294–322.

18. Maspero J. *Φοιδεράτοι* et *Στρατιώται* dans l'armee byzantine au VIe siècle, *Byzantinische Zeitschrift*, XXI (1912), pp. 108–109.

19. *ibidem*. pp. 97–104 „[...]à partir du VIe on ne peut citer aucun texte établissant la présence régulière et habituelle de barbares dans les corps de stratiotai”.

20. Ромейският генерал Велизарий отплава за Картаген и с 600 *symmachoi* – „[...]Massagetae whom they now call Huns”, командвани от Синион и Балас, вж. *Procop.* III, XI. pp. 7–16.

21. Към федератите – свидетелства Прокопий – започват доброволно да се причисляват всякакви хора, включително ромеи (хора, родени поданици на императора, б.а.), вж. *Procopius* (translated by H. B. Dewing) in *Six Volumes* - Vol. II, *History of wars* book III and IV. London, 1914, III, xi. 2-7: „But at the present time there is nothing to prevent anyone from assuming this name [...]”.

22. John L. Teall, *The Barbarians in Justinian's Armies*. *Speculum*, Vol. 40, No. II (Apr., 1965), p. 295, n.1.

С течение на времето, някои от постулатите на Масперо също търпят критика и развитие, а с тях и представата за статута и ролята на федератите в историята на късноантична Романия. Американският историк проф. Джон Л. Тийл (1926–1979 г.) подлага на ревизия определени елементи от Масперовата формулировка относно ромейската армия, според която към VI-ти – VII-ти в. преобладаващата част от Юстиниановите походни армии е съставена от ромеи (хора, родени поданици на императора, б.а.), т.е. според Масперо и неговите последователи, ромейската армия в този период е национална, а *външният* елемент в нея и съответно в полковете на федератите бил минимален²³. Според проф. Тийл, в периода 527–554 г. голяма част от ромейската армия се *варваризира*²⁴ (или по-точно *реварваризира*, б.а.), с което изтънява и без това едва доловимата разлика между федератите и редовната полева армия²⁵. Процесът на промяна на националния облик на имперската редовна армия е двупосочен, като наред с проникването на варварски елементи – *foederati* (или *symmachoi*, б.а.) сред ромейските *stratiotari*, е налице и навлизането на ромеи в полковете на федератите²⁶. Именно в тази промяна на облика на ромейската армия проф. Тийл вижда една от основните причини за невъзможността на Империята, на един по-късен етап, да затвърди и задържи контрола над териториите, станали обект на Юстиниановата реконкиста²⁷.

В началото на настоящето столетие, австрийският историк Ралф Шарф представи своята монография „Foederati” – представляваща първото по вида си съвременно проучване, посветено изцяло на ромейските федерати²⁸. В своя труд, Р. Шарф разглежда и поставя под въпрос почти всички по-популярни хипотези свързани с генезиса на късноантичните и средновековни *foederati*, като в хода на своето изложение, Шарф представя един нов, критичен поглед върху темата. Неговата визия, може да се обобщи в следните точки:

1) Романия изоставя политиката на сключване на *foedera* с чужди политически субекти към края на Републиката и следователно, термините *foedus* и *foederati* губят своето значение и изчезват (т.е. излизат от употреба, б.а.) в пе-

23. *ibidem*. p. 294, n.1.

24. Под варваризира, проф. Тийл има предвид, че човешките загуби в завоевателните войни на Юстиниан Велики се запълват с хора, които по рождение не са били поданици на Империята, вж. пак там, p. 295, n. 3.

25. *ibidem*. p. 303: „The process of war had brought about profound changes in the nature of the army itself, changes that at least one of four crises or problems during the years 540-542 would further develop in a direction already visible”.

26. През 540-та г. Юстиниан зачислил разбитите от Мундо илирийски българи в редовната ромейска войска в Армения, вж. *Theopahnes*. The Chronicle of Theophanes Confessor (Byzantine and Near Eastern History AD 284–813), A.M. 6032: „The Emperor send the Bulgar prisoners to Armenia and Lazica and had them enrolled in the numeri”; Според сведението на Прокопий, отнасящо се до структурата на федератите – вж. тук бел. 21 – в техните редици можел да влезне всеки, включително ромей. Допълнително по въпроса вж. *John L. Teall*, The Barbarians in Justinian's Armies. Speculum, Vol. 40, No. II (Apr., 1965), pp. 312–313.

27. Проф. Тийл основателно отбелязва, че един от недостатъците на федератските или съюзническите полкове, които на един по-късен етап (от средата на VI в., б.а.) формират мнозинството и облика на походните армии, е невъзможността те да бъдат използвани, освен като походна армия, но и като окупационни войски вж. *John L. Teall*, The Barbarians in Justinian's Armies. Speculum, Vol. 40, No. II (Apr., 1965), pp. 320–321.

28. *Scharf*. R. Foederati. Von der volkerrechtlichen Kategorie zur byzantinischen Truppengattung. TYCHE, Supplementband 4. Wien, Holzhausen 2001.

риода на ранната Империя²⁹;

2) Произведението на Йордан „Getica” (VI в.) – е неблагонадежден източник на информация, за проследяване развитието на готско-ромейските отношения от IV-ти в. и в частност – дипломатическите, и съюзни отношения между варварите и Империята в периода на царуванията, на августите Константин и Теодосий Велики³⁰;

3) По същество, договора сключен в 382-ра г. от *Magister Militum* Сатурний (от името на Теодосий I-ви, б.а.) със скитските крале не представлява *foedus*, а *deditio* – предхождан от множество *deditiones* от готска страна³¹. Въпреки, че с въпросния договор на варварите се разрашава да се заселят на ромейска земя, за да бъдат използвани като *coloni* или *comitatenses*, първият официален документ (или закон, б.а.), разглеждащ ромейските късноантични *foederati* представлява една новела, издадена от император Хонорий в 406-та г., отнасяща се до федератите – хуни, алани и готи³²;

4) Към първото десетилетие на VI-ти в., федератите са трансформирани в редовна войска със структура и статут сходни с тези на ромейските *comitatenses*³³. Тази нова ситуация, в която са поставени федератите на Изток, се дължи на успешното интегриране (т.е. неутрализиране влиянието, б.а.) на варварските крале и вождове във военно-административния апарат на Империята и поставянето на варварите под командването на т.нар. *comes foederatorum*³⁴. Реформата – проведена от император Анастасий (491–518 г.), обект, на която са разнородните ромейски федерати, започва след разгрома на исаврийския бунт в 489-та г. и приключва към края на първото десетилетие на петото столетие³⁵.

В опита си да защити своите постановки, Р. Шарф поставя под съмнение и дори отхвърля сведенията на редица късноантични автори, маркиращи наличието на варвари – *foederati*, в годините преди управлението на император Хонорий, обявявайки ги за анахронистични³⁶. Шарф предлага съвременен и най-вече критичен прочит на историческите извори свързани с варваро-ромейските дипломатически отношения от IV-ти – V-ти в., като на базата на своето проучване, той излага една нова хипотеза, която застъпва изместване появата, на федератите, с близо столетие на Изток и с около две десетилетия на Запад.

На следващите редове ще представим и разгледаме основните извори, даващи информация – колкото и оскъдна да е тя, относно т.нар. *съюзни договори*, сключвани между Империята и нейните съседи в периода на късната Античност, както и да проследим развитието, което с течение на времето, претърпяват въпросните двустранни договори.

29. *ibidem*. pp. 2–4.

30. Подобна позиция заема и британския историк П. Дж. Хийтър, вж. по-долу, с. 6–7.

31. Scharf. R. Foederati. Von der volkerrechtlichen Kategorie zur byzantinischen Truppengattung. TYCHE, Supplementband 4. Wien, Holzhausen 2001, pp. 21–22.

32. *ibidem*. p. 29. За закона, вж. тук, стр. 19, бел. 115.

33. *ibidem*. pp. 72–78.

34. Според Шарф, позицията на *comes foederatorum* е със сигурност засвидетелствана в началото VI-ти в. и възниква вследствие военната реформата на император Анастасий., вж. *ibidem*. p. 47.

35. *ibidem*. p. 64.

36. Критичен анализ на Шарфовите „Foederati” прави А. Ланиадо, вж. Byzantinische Zeitschrift Bd. 99/1, 2006: II. Abteilung, pp. 265–271.

Събитията, които маркират съществена промяна относно статута и броя на федератите в Романия, са битката край Адрианопол (9 август 378 г.), и последвалите я споразумения между император Теодосий Велики (379–395 г.) и *скитските народи* (*Scythicae nationes*, б.а.) от 382-ра г. Преди да се спрем на въпросните споразумения, сключени между варвари и ромеи, ще върнем лентата назад и ще обърнем внимание на договорите, сключени петдесет години по-рано между император Константин I-ви Велики и отвъддунавските готи.

Според някои съвременни историци, вследствие на договора между готи и ромеи от 332-ра г., ромейската армия необратимо се варваризира – от обикновените войници до висшите офицери³⁷, като със сключването на въпросния договор начева повратен етап във варваро-ромейските отношения, през който се променя и правния статут на вторите из основи³⁸. Макар и пресилено, подобно твърдение не е лишено от смисъл. Въпреки че съществува възможност отвъддунавските готи да са били във федеративни отношения с Рим далеч преди 332-ра г.³⁹, договорът между Константин I-ви и Ариарих⁴⁰ е считан за основополагащ новите реалности в отношенията между Империята и късноантичния варварски свят. За договореностите между Константин и Ариарих свидетелстват редица късноантични историци, между които се открояват творбите на гота Йордан и Прокопий Кесарийски (ок. 500–565 г.), писали и завършили своите истории през петото столетие.

Критичен прочит на сведението, даващо основна информация относно постигнатите договорености между император Константин и готските крале – поместено в Йордановата „История“⁴¹, прави британският историк Питър Дж. Хийтър⁴².

В своята статия „Foeda and Foederati of the Fourth Century“, той поставя и разглежда няколко ключови въпроса, касаещи характера на договорите, сключвани с варварите в пред-хунската епоха. Правейки уговорката, че достоверността на Йордановото сведение е общоприета и не се подлага на съмнение от съвременната научна общност⁴³, Хийтър излага заключава, че Йордан като доста по-късен наблюдател на събитията, които описва, използва и влага в понятията *foedus* и *foederati* съвременни нему значение и смисъл⁴⁴. За Йо-

37. Lander B. Gerhard, On Roman Attitudes toward Barbarians in Late Antiquity; in: Images and Ideas in the Middle Ages, Vol. II. Roma: Edizioni Di Storia e Letteratura, 1983, pp. 767–799.

38. *ibidem*. p. 777, n.37

39. Herwig Wolfram, History of the Goths, University of California Press, 1988, p. 62.

40. Константин Велики сключва договор с готските крале Ариарих и Аорих. Историкът Йордан (VI в.) пише, че кралете се съгласили да дадат 40 000 войници на императора: „[...] Gothorum interfuit operatio, qui foedus inito cum imperatore quadraginta suorum milia illi in solacio contra gentes varias obtulere; quorum et numerus et militia usque ad praesens in re publica nominatur, id est foederati. tunc etenim sub Ariarici et Aorici regum suorum florebat imperio. post quorum decessum successor regni extitit Geberich virtutis et nobilitatis eximius“, вж. Йордан, „О происхождении и деяниях гетов“ в Серия: Византийская библиотека. Издательство: Алетея, 2001 г. pp. 123–377

41. За целите на тази статия са ползвани следните издания: Iordanis, De Origine Actibusque Getarum.; Charles C. Mierow. The Gothic History of Jordanes. Princeton: University Press, 1915; Йордан, „О происхождении и деяний гетов“. Алетея, 2001 г.

42. Heather, P.J. „Fourth-Century Foedera and Foederati“ in: Walter Pohl (Hrsg.): Kingdoms of the Empire. Leiden, 1997, pp. 85–97.

43. *ibidem*.

44. *ibidem*.

рдан и Прокопий федератите са чужденци, изпълняващи ролята на ромейски войници срещу заплащане, чийто статут, права и задължения се регламентират чрез двустранни договори с Романия, от която те официално стават част⁴⁵. Статут на пълноправни ромейски поданици вероятно придобиват някои варвари от VI-ти в. като: херули, българи, гепиди и др., които влизат чрез сключването на договори в политико-правни взаимоотношения с Империята.

Каква е била реалността към първата половина на IV-ти в., според Хийтър, и в какво положение спрямо Римската империя се намирали Ариариховите готи? В хода на своето изложение британският историк заключава, че тъй като готите претърпяват пълен крах северно от р. Дунав, вследствие готската кампания на Константин II-ри⁴⁶, то договорот с тях е сключен след *deditio*. Т.е. както пише Евсебий, готите са *заробени* и от гледна точка на Империята със сключения договор, те са поставени в непълноправно или дори подчинено положение⁴⁷. За да ознаменува победата си и съответно покоряването на въпросните, Константин Велики добавя ново прозвище към Каква е била реалността към първата половина на IV-ти в., според Хийтър, и в какво положение спрямо Римската империя се намирали Ариариховите готи? В хода на своето изложение британският историк заключава, че тъй като готите претърпяват пълен крах северно от р. Дунав, вследствие готската кампания на Константин II-ри⁴⁶, то договорот с тях е сключен след *deditio*. Т.е. както пише Евсебий, готите са *заробени* и от гледна точка на Империята със сключения договор, те са поставени в сервилно, непълноправно или дори подчинено положение⁴⁷. За да ознаменува победата си и съответно покоряването на въпросните, Константин I Велики добавя ново прозвище към името си, като наред с почетните *GERMANICUS MAXIMUS* и *SARMATICUS MAXIMUS*, той приема и званието *GOTHICUS MAXIMUS*⁴⁸. Всичко това, както основателно пише Хийтър, е показателно за отношението на Империята, в лицето на Константин Велики, към сключения договор от 332-ра г. и за новото положение, което заемали тези варвари в държавата на ромеите.

Този тип *foedus*, сключен след *deditio*, се явява продължение на античните договори, сключвани след тоталната капитулация на една от страните, но това не е единственият вид договор, регулиращ отношенията между Римската империя и варварския свят през първата половина на IV-ти в.⁴⁹ В действителност, отбелязва професорът, макар и да се е следвало една предварително изготвена рамка при подготвянето на договорите, самите договорености между страните в

45. *Procopius*. With an English translation by H. B. Dewing. (Loeb Classical Library.) Vol. III. London and New York: Heinemann, 1924–1928, p. 103: „Now at an earlier time only barbarians were enlisted among the foederati, those, namely, who had come into the Roman political system not in the condition of slaves, since they had not been conquered by the Romans, but on the basis of complete equality”.

46. За готската кампания, ръководена от Константин II, син на Константин Велики вж. *Eusebius*, *Life of Constantine*, introduction, translation and commentary by Averil Cameron & S. G. Hall. Oxford, 1999, p. 155; *Odahl*. *Constantine and the Christian Empire*. New York, 2004, p. 200.

47. *Heather, P.J.* „Fourth-Century Foedera and Foederati” in: Thomas F.X. *Nobles: From Roman provinces to Medieval kingdoms*, New York, 2006, p. 296: „The treaty did not, in Roman view, admit the Goths as equals, therefore, but nationally subordinated them”.

48. *Odahl*. *Constantine and the Christian Empire*. New York, 2004, p. 200. Наред със званията и в чест на триумфа си над готите, Константин I сече и монети с легенда *VICTORIA GOTHICA*.

49. *Mathisen R.*, *The Medieval Review*, University of Washington, 2006.

варира и се определят от индивидуални преговори между тях и не на последно място – от политическата конюнктура към момента⁵⁰.

Въпреки че съществуването на клауза към договора от 332-ра г., която да указва броя и вида войска, която варварските крале се задължавали да осигурят на Империята, е подложено на съмнение от страна на британския учен⁵¹, готски военизирани групи се сражават под ромейско командване, но не като *foederati*, а най-вероятно като *dediticii*. До ромейското поражение край Адрианопол през 378-ма и договора от 382-ра г., сключен от Теодосий I-ви Велики със *scutume*, който коренно променя статута и положението на вторите в ромейските военна и политическа системи, готски отряди, като този пратен от готския крал Атанарих през 365-та г.⁵² в подкрепа на узурпатора Прокопий – овладял Константинопол в отсъствието на император Валент (364–378 г.), без съмнение участват на неравноправни начала като контингенти към ромейската армия.

Колкото и пресилено, та дори и неоснователно да изглежда твърдението, че Константин I-ви поголовно варваризира ромейската армия⁵³, проникването на варварите на юг от р. Дунав, било във вид на наемна войска или под формата на грабителски банди, значително се улеснило по време на и след Константиновото управление. Военната реформа, която извършва Константин I-ви, е приемана от някои от късноантичните автори като основополагаща разложението в ромейска-

50. През 363-та г. император Йовиан (363–364 г.) сключва *foedus* с Персия, като този договор не е предхождан от капитулация от персийска страна. Подобен тип договори не са често срещани през IV век, вж. Heather, P.J. „Fourth-Century Foedera and Foederati”, p. 295: „By far the rarer usage (of *foedus/foedera*, б.а.) is of agreements involving no submission to the Roman state. The best example of this is Jovian's treaty with the Persians in 363”. За войната между ромеи и перси вж. Ammianus Marcellinus, *Roman History*. London: Bohn (1862) Book XXV. pp. 373–401. Аммиан Марцелин определя договора с персите за *dedecore foedera* (т.е. позорен договор), тези договори се сключвали поради „[...] *extremis casibus*”, вж. Ammiani Marcellini, *Res Gestae a Fine Corneli Tacti* (Historiae), Liber XXV, IX, 14.

51. Подлагайки на съмнение въпросното сведение у Йордан, Хийтър косвено подлага на критика и постановката за варваризирането на ромейската армия към първата половина на IV век (вж. тук бел. 37). За Хийтър сведението на Йордан е анахронизъм, вж. Heather, P.J. *Goths and Romans, 332 – 489 AD*. Clarendon Press, 1991, p.78: „[...] To these problems we can add a series of anachronisms. Most important, Jordanes' account of the peace treaty of 332”.

52. За отношенията между Атанариховите готи и ромеи вж. Herwig Wolfram, Thomas J. Dunlap, *History of the Goths*. University of California Press, 1990, pp. 64–75.

53. Виж тук, бел. 37 и бел. 51.

та армия. Зосим (около края на V-ти в.) посочва в своята „История” Константин I-ви като основен виновник за проникването на варварите на ромейска земя⁵⁴. Колкото и да са тенденциозни обвиненията на Зосим, изтеглянето и преназначаването на голям брой от т.нар. *limitanei* (гранични войски, б.а) в градските центрове под формата на *comitatenses* (редовна армия, б.а.), значително увеличило възможността варвари да преминат Дунавския лимес. Още повече с проведената реформа се създаде предпоставка за по-нататъшното деградиране и намаляване ролята на граничните войски, чието участие във военните кампании на Империята било сведено до нула⁵⁵.

Без съмнение тези фактори допринасят за по-лесното проникване на варварски групи на имперска територия, но въпреки това, ромейската териториална цялост ще остане непокътната до крушението край Адрианопол през 378-ма г.⁵⁶. Политиката на силови демонстрации, завършващи със сключването на *foedus*, се превръща в най-често използвания метод на късноантичната ромейска дипломатия – целяща както запазване статуктото в пограничните райони на държавата, така и целокупността на Империята.

АДРИАНОПОЛ И ДОГОВОРА ОТ 382 Г. : Предистория и последици

Събитията, които изменят структурата на Римската империя – катастрофалното поражение край Адрианопол, официалното разрешаване на готския въпрос от страна на император Теодосий I-ви със сключването на договора от 382-ра г., и последвалата варваризация, имат своя предистория, на която ще се спрем в следващите редове.

Към началото на 376-та г. в двора на император Валент пристига посланичество на изтласканите от хунските племена край Дунавския лимес готи, натоварено с мисията да измоли земя за заселване на територията на Империята, където варварите да живеят като поданици на императора, в замяна осигуряването защита на държавната граница и определен брой мъже за ромей -

54. Зосим е убеден защитник на паганизма, съзиращ в разпространението на християнството причината за разпадането на Римската империя. Вж. *Zosimus, New History*. Ed. by Green and Chaplin. London, 1814, Book II, 34: „Constantine likewise adopted another measure, which gave the Barbarians free access into the Roman dominions.[...] Constantine destroyed that security by removing the greater part of the soldiers from those barriers of the frontiers, and placing them in towns that had no need of defenders; thus depriving those who were exposed to the Barbarians of all defence, and oppressing the towns that were quiet with so great a multitude of soldiers, that many of them were totally forsaken by the inhabitants”.

55. *Luttwak, E.* The Grand Strategy of the Roman Empire: From the First Century AD to the Third. JHU Press, 1979, pp. 172–173, p. 179.

56. Империята успешно отбива опасни за териториалната ѝ цялост набези. През 357 г. алеманският крал Хнодомар настоял пред *caesar* Юлиан (бъдещия император, б.а) ромеите да се откажат от земите по левия бряг на р. Рейн. В разигралата се битка край Страсбург, ромеите нанасят съкрушително поражение на алеманите, което се явява и една от последните победи на ромеи над германци. За алемано-ромейските отношения в периода 356 – 361 г. вж. *Drinkwater, Jogn F.* The Alemanni and Rome 213 – 496 AD (Caracalla to Clovis). Oxford Uni. Press, 2007, 217-265; За битката при Страсбург вж. *Ammianus Marcellinus*, Roman History. London: Bohn (1862) Book XVI, 12, pp. 36–67.

ската армия⁵⁷. За състоянието, в което се намирали готските общности и истерията обхванала откъддунавските народи към този момент свидетелства Аммиан Марцелин – „[...] *всред останалите готски племена се ширела мълвата, че невиджани дотогава люде идвали от най-отдалечените краища на земята и подобно на снежна лавина, която се спуска от снежните планини, рушили и унищожавали всичко по пътя си*”⁵⁸. Притиснат от обстоятелствата и собствените си и тези на приближените му амбиции, Августът на Изтока приема условията на готските пратеници⁵⁹, с което поставил началото – отсъжда Аммиан Марцелин – на „*разрухата на Римската империя*”⁶⁰.

Низ от необмислени административни решения, довеждат до избухването на своеобразни бунтове наред новите готски поселища в Тракия. Бунтове, които се оказват прелюдия към една продължителна и изтощителна война, разгоряла се в самото сърце на Империята⁶¹. Трагичната гибел на император Валент, загинал на 9 август 378-ма г. в бой с разбунтувалите се скити край Адрианопол, бележи началото на масирано варварско колонизиране (като част от т.н. „*Велико преселение на народите*”, б.а.) на териториите южно от р. Дунав, което наред с варваризирането на политическия и военен апарат на държавата, променя изоснови облика на Римската империя⁶².

Близо четири години след битката край Адрианопол, след множество сблъсъци между варварите и ромейските войски командвани от Теодосий – *Augustus* на Изтока (от 19 януари 379-та г.) – умел, и опитен потомствен пълководец, заемал последователно длъжностите *dux* на Мизия и *Magister Militum* (есента на 378-ма г.), на 3 октомври 382-ра г. Теодосиевите пълководци от една страна и *скитските* първенци от друга, сключват договор, по силата на който готите стават отново *foederati* на Империята. Варварите за пореден път получили разрешение да населяват и обработват определени земи на десния бряг на р. Дунав, части от Тракия, Мизия, и Скития⁶³.

Косвена информация относно промените в статуквото и порядките в Романия след подписването на съдбоносния *foedus*⁶⁴ дават редица късноантични автори, след които се открояват: Пакат – галски оратор и поет от IV-ти в., автор на възхвално слово в името на император Теодосий Велики; Темистий (317–388 г.) – философ и оратор; Синесий (370–413 г.) – философ и епископ, който в своя-

57. За посланичеството вж. *Ammianus Marcellinus*, Roman History. London: Bohn (1862) Book XXXI, 4, 1-5.

58. ЛИБИ, I, стр. 161.

59. *Stephen Williams and Gerard Friell*, Theodosius: The Empire at Bay. Routledge, 1994, pp. 1–4.

60. *Ammiani Marcellini*, Res Gestae a Fine Corneli Tacti (Historiae), Liber XXXI, IV, 6: „*Ita turbido instantium studio orbis Romani perniciēs dūcebatur*”.

61. За лицата и събитията, довели до злощастната битка, вж. *Stephen Williams and Gerard Friell*, Theodosius: The Empire at Bay, Routledge, 1994, 4-7; *Marcellinus*, Roman History. London: Bohn (1862) Book XXXI, IV-XVI.

62. Съдбата на някогашните римски провинции е описана от Павел Орозий (V в.), вж. *Orosius*, Seven Books of History against the Pagans (trans. by A. T. Fear). Liverpool, 2010, Book VII, 32: „*By God's will the nations stationed on the boundaries of the Empire [...] invaded all the Roman territories. An invasion of the Goths ruined Greece, Pontus, and Asia; Dacia beyond the Danube was lost forever. The Quadi and the Sarmatians ravaged the Pannonian provinces*”.

63. *Halsall*, G. Barbarian Migrations and the Roman West, 376–568. Cambridge University Press, 2007, p.180.

64. *Stephen Williams and Gerard Friell*, Theodosius: The Empire at Bay, Routledge, 1994, p. 76.

та реч „De regno”, декламирана пред императора на Изтока – Аркадий (395–408 г.), описва унизителното положение, в което изпадат ромеите след 382-ра г.; Клавдий Клавдиан (370–405 г.) – придворен поет в двора на западния август Хонорий (395–423 г.); Зосим и редица други късноантични автори.

Пакат декламира своята реч в Рим пред император Теодосий и Сената малко след разгрома и убийството на узурпатора Максимус (август 388-ма г.)⁶⁵. Според галския оратор, в решителната фаза от войната с Максимус, Теодосий мобилизирал и своите варвари⁶⁶ (*tuis barbaris*, б.а.), след като веднъж им предоставил: „[...] привилегирован статут на съюзни войски”⁶⁷, чрез договора от 382-ра г., разпоредил да минат под командването на ромейски пълководци (*ducibus*, б.а.)⁶⁸, като от този момент нататък варварите „[...] напълнили градовете на Панония с войници”⁶⁹.

Наред с чисто военните задължения – свидетелства Пакат – на варварите *foederati* била дадена възможността да обработват преотстъпените им земи⁷⁰, както вероятно и правото да работят в частни имения, но само на онези, които получили статут подобен на скирите, преселени в Мала Азия като закрепостени *coloni* в началото на V-ти век⁷¹. Въпреки пропагандният характер на Пакатиевата реч⁷², тя ни дава съществена и ценна информация, която допълнена със сведенията на изброените по-горе автори, ще създаде една по-цялостна представа за сключения *foedus*.

На 1 януари 383-та г., по време на празненствата по случай встъпването в консулска длъжност на Флавий Сатурний (*Magister Militum* на Теодосий I-ви, сключил договора с готите от 382-ра г., б.а.) Темистий⁷³ – прословут оратор и философ, който прави своята кариера благодарение на факта, че съумява да се нагоди към силните на деня (още от времето на августите Констанций II, Юлиан и Йовий, т.е. средата на 60-те години на IV-ти в., философът е добре приет сред

65. C.E.V. Nixon / Barbara Rodgers, In: Praise of Later Roman Emperors. The Panegyrici Latini : Introduction, Translation, and Historical Commentary, with the Latin Text of R.A.B. Mynors. University of California Press, 1994, p. 443.

66. Пакат изрично посочва, кои са „*Scythicae nationes*”, получили статут на съюзни войски и мобилизирани от Теодосий Велики, а именно: „*Ghotus ille et Chunus et Halanus [...]*”, вж. *ibidem*. p. 665. Според Зосим: „[...] варварите, смесени с римските легиони, били привлечени, с обещания за големи награди от Максимус, ако предадат армията”, вж. Zosimus, New History. Ed. by Green and Chaplin. London, 1814, Book IV, 45, 3: „[...] Barbarians, who were mixed with the Roman legions, had been solicited by Maximus with the promise of great rewards if they would betray the army”. Съвсем допустимо е наличието и на други варварски групи, служещи под командването на Максимус, вж. Heather, P.J. Goths and Romans, 332–489. Oxford, 1994, p.171

67. *ibidem*; Вж. ЛИБИ, I, стр. 108: „[...] ти (Теодосий, б.а.) предоставяш правото да изпълняват съвместна военна служба с нас”.

68. *ibidem*. p. 665: „*Ibat sub ducibus uexillisque Romanis [...]*”.

69. *ibidem*; Вж. ЛИБИ, I, стр. 109: „И вече като римски войник той (варваринът, б.а.) пълнеше градовете на Панония [...]”.

70. C.E.V. Nixon / Barbara Rodgers, In Praise of Later Roman Emperors., p. 659: „*Dicamne ego receptos scrutum Gothos castris tuis militem, terris sufficere cultorem*”.

71. За скирите, вж. ЛИБИ, I, стр. 263; За колоните като ромейски поданици, вж. Liebeschuetz, W. “Citizen Status and Law”; in: Walter Pohl: Strategies of Distinction: The Construction of Ethnic Communities, 300-800. Leiden, 1998, p.136

72. C.E.V. Nixon / Barbara Rodgers, In Praise of Later Roman Emperors., p. 497, n. 67, n. 117

73. За Темистий, живота и речите му, вж. Heather, Peter & Moncur, David, trans. Politics, Philosophy, and Empire in the Fourth Century: selected orations of Themistius, with an introduction. Liverpool U. P., 2001.

високите етажи на властта, б.а.), изнася своята т.нар. XVI тържествена реч⁷⁴ (лат. *oratio*). Въпросната е сред най-коментираните от Темистиевите речи и възхвали (36 на брой, б.а.), тъй като съдържа сведения от първа ръка, относно разглеждания тук *foedus*.

По същество, XVI реч представлява опит от страна на Темистий (направен *praefectus urbi* на Константинопол от Теодосий през 384-та г., б.а.) да възвеличае август, който в дните на отчаянието налегнало ромейските народ и армия (след битката край Адрианоупол, б.а.), бива призван от Бог, за да отърве ромеите от готската заплаха. Приписвайки му заслугите за победоносния край на войната срещу варварите⁷⁵ – Темистий възкликва – „[Теодосий] имал силата да подчини всички народи [...] непреклонността на скитите, дързостта на аланите и лудостта на масагетите (т.е. на хуните, б.а.) да прекърши“⁷⁶. За същите скитски общности: готи, хуни и алани – станали обект на Теодосиевата политка, пише и Пакат⁷⁷, следователно съвсем не без основание можем да приемем, че страна в сключения *foedus* наред с готските първенци, били и тези на хуни и алани⁷⁸. Доказателство в тази насока дава и Йоан Антиохийски, който разглеждайки смутите, настанали към края на Теодосиевото управление свидетелства, че императорът мобилизирал хуните, настанени в Тракия, за кампанията си срещу западния узурпатор Евгений (22 август 392 – 6 септември 394 г.)⁷⁹.

Въпросните хуни, вдигнати от Теодосий I-ви, за да служат в армията му в края на IV-ти век, населяват вътрешността на самата Романия, следователно не трябва да има съмнение, че и те обитават на имперска територия като *foederati*, подобно на останалите скити – готи и алани. Като вземем под внимание съобщенията на Пакат, Темистий и Йоан Антиохийски, можем да заключим, че наред с готите, вероятно и част от хуните участват като страна в сключването на

74. *ibidem*, p. 255; Превод на речта и бележки, вж. в *Themistius, Oratio 16*, in: *Heather, Peter & Moncur, David*, trans. Politics, Philosophy, and Empire in the Fourth Century: selected orations of Themistius, with an introduction. Liverpool U. P., 2001, pp. 265–284.

75. *ibidem*. p. 264, p. 275: „And so when almost everyone, both generals and soldiers, had their wills overturned in the face of such great and momentous blows (крушението край Адрианоупол и последвалите съткновения пред Константинопол, б.а.)... God summons to leadership the only man (Теодосий, б.а.) capable of resisting such an inundation of misfortune [...]“.

76. *ibidem*, p. 275: „[...] the intransigence of the Schythians, the boldness of the Alans, the madness of the Massagetai yield“.

77. Виж по-горе, бел. 66.

78. *Heather, Peter & Moncur, David*, trans. Politics, Philosophy, and Empire in the Fourth Century: selected orations of Themistius, with an introduction. Liverpool U. P., 2001, p. 275, n. 231.

79. Вж. Йоан Антиохийски в ГИБИ, III, стр. 29: „Теодосий вдигнал мнозина от хуните в Тракия заедно с техните племенни вождове (*phylarchoi*, б.а.) и се отправил на поход към Италия, за да залови Евгений неподготвен и без да подозира нищо“. Титлата *phylarchos* има двойко значение, като наред със старото си значение на племенен вожд, в периода IV – VII в., се използва и като официална титла, давана на командира на федератските съюзни войски, вж. *The Oxford Dictionary of Byzantium*, vol. I, New York-Oxford 1991, p. 1672. Тъй като гражданската война между Теодосий I-ви и Евгений продължава до есента на 394-та г., а скоро след това Теодосий умира в Миагно, с неговата смърт се анулират и договорите сключени със *скитските* крале и вождове, чиито племена обитават на територията на Романия. Вероятно тези хуни, сключват наново *foedus* с *Praefectus praetorio Orientis* Руфин (?–395 г.) – преди неговото убийство на 27 ноември 395-та г., като по този начин отново се урежда статута им на ромейска земя, вж. *Sozomen (Hermias), Historia Ecclesiastica*, Book VIII, Ch. 1: „*Rufinus, prefect of the East, was suspected of having clandestinely invited them (хуните, б.а.) to devastate the Roman territories [...] for he was said to aspire to tyranny*“.

на договора от 382-ра година, т.е. те по силата на *foedus* получават правото да се заселят на юг от р. Дунав, да обработват земя и при нужда да служат в ромейската армия, но очевидно към момента, под командването на своите собствени крале⁸⁰.

Продължавайки да убеждава своите слушатели в правотата на Теодосиевите действия и политика, вследствие на които варварите населили централните и северозападни части на Империята, Темистий възкликва: „*Погледнете галатите, онези край Понта [...] Не ги унищожиха Помпей и Лукулий, въпреки че имаха тази възможност, нито Август или императорите след него; те опростиха греховете им и ги асимилираха в Империята. И сега никой не би се отнесъл към галатите като към варвари, а като към истински ромеи*”⁸¹. След тези му слова, следва най-важният пасаж от XVI реч, даващ по-голяма яснота за клаузите на сключения договор и който тук ще приведем в неговата цялост: „*Те (галатите, б.а.) плащат същите данъци като нас, те заемат същите чинове (звания, б.а.) като нас, те приемат управниците при същите условия като останалите и спазват същите закони. Същото ще правят и скитите в близко време. Въпреки че техните сблъсъци с нас са от неотдавна, всъщност съвсем скоро те ще приемат нашите предложения, ще седнат на нашите трапези, ще поемат нашите военни начинания и обществени длъжности*”⁸².

Без съмнение, аналогията която прави Темистий между Августовата политика по отношение на галатите и тази на Теодосий I-ви по отношение на готите, цели да докаже право тата в решенията и действията на втория. Свидетелството на Темистий създава впечатлението за един безспорен, военен и политически триумф над варварите, които са на път да станат пълноценни част от ромейското общество и в действителност навежда на мисълта, че е възможно договарянето да е сключено след *deditio*⁸³. В същото време, философът сам задава въпросите: „*По добре ли беше да напълним Тракия с трупове отколкото с фермери? С гробове или с живи хора [...] Да увеличим броя на закланите или броя на тези, които обработват земята*”⁸⁴, с които неволно хвърля светлина върху истинското положение, в което насмалко да се окажат цяла Тракия и нейните жители, ако не бе успял *Magister Militum* Сатурний да се договори с вар-

80. Интересен е случаят с пленяването и убийството на гота узурпатор Гайна (*Magister Militum* при император Аркадий) в самото начало на V-ти век. Според Зосим, Гайна бил пленен и екзекутиран от Улдин – *Hunpiorum princeps*, който сметнал за „[...] опасно да позволи на варварин, следван от войската си, да се засели на северния бряг на р. Дунав”. След като в няколко последователни сражения хуните разбили готите и убили самия Гайна, Улдин бил щедро възнаграден от император Аркадий, с когото сключил договор, вж. *Zosimus, Historia Nova, Book V, Ch. 21–22*. Същият епизод е представен по по-различен начин от Созомен, който свидетелства, че Гайна и войската му били разбити от ромейски отряд, вж. *Sozomen (Hermias), Historia Ecclesiastica, Book VIII, Ch. 4, p. 366*. С оглед Зосимовото свидетелство, можем да предположим, че под въпросния ромейски отряд у Созомен, се крият, някои от хуните на *princeps* Улдин, който очевидно действа съобразно имперска директива, неразрешавайки на Гайна, да се прехвърли на дунавския бряг.

81. *Heather, Peter & Moncur, David, trans. Politics, Philosophy, and Empire in the Fourth Century: selected orations of Themistius, with an introduction. Liverpool U. P., 2001, p. 281.*

82. *ibidem.* p. 281

83. *ibidem.* p. 280, n. 250. Още повече, Темистий твърди, че по време на празненствата по случай консулството на Сатурний, готските първенци празнували „[...] триумфа над тях самите”, вж. пак там, n. 249; Вж. също *Oratio 34, XXII, p. 225.*

84. *ibidem.* p. 280.

варите през 382-ра година.

Вземайки под внимание думите на Темистий и цитираните по-горе автори, можем да приемем, че варварите („*Scythicae nationes*” – готи, хуни и алани, б.а.), които придобиват статут на *foederati* с договора от 382-ра г., като наред с възможността да служат във войската под командването на ромейски пълководци или под това на своите собствени крале, получават правото да се населяват и обработват земя (най-вероятно в пограничните райони на Тракия и Скития, б.а.), освободена от данъци. Според Темистий, това положение се запазило до 384-та година, в която ораторът изнася една от последните си речи – Oratio XXXIV. Описвайки успеха на Теодосиевата политика към варварите, Темистий възкликва: „*Елате тук траки, македони и изпълнете очите си с тази чудна гледка: скитите живеят под един покрив с нас [...] и понасят [същото] бреме*”⁸⁵. За оратора процесът на трансформиране скитите от войнствени варвари в ромейски земеделци и данъкоплатци, започнал като следствие от договора сключен през 382-ра г., и най-вече като следствие от политиката на *миротворец* и *човеколюбец* Теодосий Велики, била към своя край.

За разлика от Пакат и Темистий, които обрисуват събитията и състоянието на ромейската държава от 80-те години на IV-и век с ласкави багри, създавайки впечатлението за тотален триумф на римското право, нрави и обичаи, благодарение на което варварите са, или съвсем скоро ще бъдат, успешно интегрирани във военно-административния апарат и обществен живот, философът-епископ Синесий Кирийски (370–413 г.) в своето поучително слово „*De Regno*”⁸⁶, декламирано пред император Аркадий (395–408 г.), предрича трагично бъдеще за държавата на ромеите. Трябвало да бъдат взети нужните мерки за кардинално решение на гибелния скитски проблем, преди – пише Синесий – „[...] раните, загняващи под повърхността, не избият; преди агресията на тези, обитаващи нашите земи (т.е. скитите, б.а.), не стане явна. Защото злото може да бъде превъзможнато, когато е в зародиш, но когато се разрастне, то ще вземе превес над нас”⁸⁷. Според Синесий, тези *вълци* (скитите, б.а.), които: „[...] щом усетят слабост у кучетата, ще ги нападнат, ще нападнат стадото и овчаря – всички”, не били „[...] родени и възпитани според римското право” и следователно, към началото на V-и век, обитават ромейската земя, незачитайки законите: „[...] по своите собствени обичаи, практикувайки изкуството на войната (вътре, б.а.) в тази страна”⁸⁸.

Към началото на V-ти век, Синесий влиза в открито противоречие с декламираното от Темистий, който в своята XXXIV-та реч (изнесена през 384-та г., б.а.) твърди, че разните *скитски народи* – получили разрешение да се заселят на територията на Романия, са на път да бъдат успешно интегрирани в държава-

85. *ibidem*. p. 328, n. 156; Скити, които Теодосий да използва „[...] по свое усмотрение, като земеделци или войници”.

86. Синесиевата реч „*De Regno*” имала за цел да обедини около себе си ромейската, анти-готската партия в императорския двор, т.е. тя има популистски характер, вж. Jay Bregman, Synesius of Cyrene, Philosopher-bishop. University of California Press, 1982, 50-59. За Синесиевата позиция по скитския въпрос, вж. Heather, The Anti-Scythian Tirade of Synesius’ „*De Regno*” in: The Phoenix, Vol. 42, No. 2, 152-157.

87. Fitzgerald, A. The essays and hymns of Synesius of Cyrene: including the Address to the Emperor Arcadius and the political speeches. Oxford University Press, H. Milford, 1930, p.137.

88. *ibidem*. p. 134.

та на ромеите. Трябва да се има предвид, че с въпросния *foedus* от 382-ра г. се създава прецедент във външнополитическите отношения между варвари и ромеи. По силата на този договор, на територията на Империята се установяват *de facto* полу-автономни неромейски военизирани групи. Напълно закономерно можем да приемем, че последвалите съюзни договори между Романия и разнородните варварски крале са сключвани именно на основата, на вече постигнатите договорености от 382-ра г.⁸⁹. Като съдържанието на самите двустранни *foedera* е варирано в зависимост от личните споразумения между августата (или негов представител, б.а.), който ставал *патрон* на договора и ответната страна. Тоест, всяка нова варварска орда влязла в дипломатически отношения с Империята, се стремела към подобряване на установените, от този първи по рода си *foedus*, условия и порядки⁹⁰.

В своя епохален труд „History of the Later Roman Empire”, британският историк Арнолд Х. М. Джоунс (9 март 1904 – 9 април 1970 г.) основателно разграничава няколко категории *feoderati*, разликите между които – пише Джоунс – били доста размити⁹¹. За тези категории варвари-федерати основна информация от първа ръка дава Синесий, който продължавайки със своята тирада срещу пагубното варваризиране на Империята и тези, които явно или прикрито тласкат Романия към пропастта, констатира, че: „Само един дързък човек или пророк не би се уплашил от множеството разнородна (т.е. неромейска, б.а.) младеж [...] в тази страна”⁹². Философът разделя това множество на поне две ясно диференцирани групи, играещи своите специфични социално-политически роли в ромейското общество.

Към началото на V-ти век, 20 години след подписването на договора от 382-ра г., той разграничава отделни категории неромейско население, обитаващо имперска територия, които имат различен социално-правен и политически статут, получен вследствие сключването на такъв тип съюзен договор. Към първата категория варвари – поставени в неравноправно положение чрез сключен *foedus* след *deditio*, несъмнено се отнасят племена като гревтунгите⁹³, които биват заселени във Фригия след 386-та г. Те не се ползвали

89. Такъв съюзен договор сключват и някои хуни с *praefectura praetorio Orientis* Руфин (?–395 г.), по силата на който им е позволено да пребивават в Тракия, вж. *Otto J. Maenchen-Helfen*, *The World of the Huns: Studies in Their History and Culture*. University of California Press, 1973, pp. 50-51. Созомен обвинява Руфин, че в желанието си да стане *тиранин*, т.е. да узурпира властта, *поканил* хуните на ромейска земя, вж. по-горе, бел. 79. Тази *покана*, за която пише Созомен, със сигурност е санкционирана със сключването на съответен *foedus*.

90. *Halsall, G.* *Barbarian Migrations and the Roman West*, 376–568. Cambridge University Press, 2007, p.180. Вж. също: *Heater, P.* *Empires and Barbarians: The fall of Rome and the Birth of Europe*. Oxford University Press, 2010, p.180.

91. *A.H.M. Jones*, *The later Roman Empire, 284-602: a social economic and administrative survey*. Johns Hopkins University Press, 1986, 199-200.

92. *Fitzgerald, A.* *The essays and hymns of Synesius of Cyrene*. Oxford University Press, H. Milford, 1930, p.134.

93. За гревтунгите, вж. *Peter Heather*, *The Goths*, Blackwell Publishing, 1998, p. 100; Гревтунгите нахлуват на ромейска територия в голямо множество, включително жени и деца, през 386-та г., с молба да им се разреши да се заселят на ромейска земя. След като получават отказ, подобно на останалите скитски племена преди тях, правят опит, със сила, да накарат Империята да ги приеме. След няколко кръвопролитни сражения са разбити от *Magister Militum* Промот и разселени на малки групи из Романия като федерати (някои със статут на *coloni*, б.а.) служещи под ромейски командир, т.е. без да запазят никакъв вид автономност.

ползвали с права (макар и да са имали военни задължения⁹⁴, б.а.), подобни на тези на скитските народи, прекосили Дунава по силата на съюзни договори, чиито клаузи наподобявали тези на договора от 382-ра г., тъй като били – както пише Клавдий Клавдиан (370–405 г.) – *captives*⁹⁵, на ромеите. Именно от редиците на подобни покорени племена са излъчвани онези варвари, които се вливат в най-нисшите социални слоеве на ромейското общество, както свидетелства философът: „[...] всеки дом, колкото и скромнен да е, има слуга – скит. Скити са прислужникът, готвачът, водоносецът [...] защото от стари времена се знае, че тяхната раса е най-полезна и най-приспособена да обслужва тази на ромеите”⁹⁶.

От друга страна, Синесий Киринейски е искрено възмутен и най-вече притеснен от повсеместното варваризиране на военно-административния апарат в лицето на голяма част от армията, съответно на нейния висш команден състав и на Сената⁹⁷. За разлика от *прислужника* и *водоносеца*, които са поставени в сервилно положение, Синесий се чувства заплашен от онзи *скит*, който бил: „[...] захвърлил овчата кожа, която бе навлякъл, за да приеме тогата и да влезе в съвещателната зала, за да заседава по държавни въпроси редом с магистратите, заемайки най-видно място до консула [...]”⁹⁸. Тези варвари били – пише Синесий – „[...] родственици на нашите роби” и биха могли „[...] щом пожелаят, да използват нашите роби като свои войници”⁹⁹. За философа, въпросните представляват реална заплаха за съществуващия ред в Империята.

Трябва да се има в предвид, че основната цел на тази вербална атака несъмнено се крие в дискредитирането на онази съвкупност ромейски пълководци от варварски произход, които се заселват на ромейска земя заедно с подчинените им военно-племенни обединения и племена, по силата на сключени съюзни договори¹⁰⁰. Скитите, чиито крале и вождове представляват най-новата прослойка на ромейската военна аристокрация, очевидно се ползвали със статут и права, различни от тези на племената, заселили се в Романия след обявяването на *deditio*, защото – както свидетелства Прокопий – „[...] те влезнаха в (станаха част от, б.а.) ромейската политическа система не под формата на роби, защо-

94. *Claudian*. with an English Translation by Maurice Platnauer. Vol. I. Harvard University Press, 1922, p. 227.

95. *ibidem*. p. 229

96. *Fitzgerald, A.* The essays and hymns of Synesius of Cyrene. Oxford University Press, H. Milford, 1930, p.136.

97. Към V-ти в., ролята на Сената в политическия живот на Империята се видоизменя и надхвърля тази на армията, вж. *Бакалов, Г.* Византия. Лекционен курс. София, 2006 г., 290-291.

98. *Fitzgerald, A.* The essays and hymns of Synesius of Cyrene. Oxford University Press, H. Milford, 1930, p.136.

99. *ibidem*.

100. Типичен пример за подобно заселване санкционирано с *foedus* в последствие е това, на Алариховите тервинги – нахлули в Тесалия през лятото на 395-та година. Близко 3 години Алариховите пълчища безконтролно опустошават Балканите до момента, в който исканията и желанията на Аларих не биват задоволени. Чрез силата на оръжието, Аларих – провъзгласен за готски крал в Гърция, принуждава Империята, в лицето на евнуха-консул Евтропий (?–399 г.), който назначава варварина за *Magister Militum* на Илирик, *de facto* да узакони съществуването на един чужд, автономен организъм на своя територия. За Аларих вж. у PLRE. II, 43-47; съответно за останалите по-значими варварски пълководци: Гайна (PLRE. I, p. 379); Мундерих (PLRE. I, p. 610); Фравита (PLRE. I, p. 372-373); Трибигилд (Philostorgius, in Photius, Epitome of the Ecclesiastical History of Philostorgius, Book XI, chapter 8).

то не са били покорени от ромеите, а на основата на пълно равноправие (*politeia*, б.а.)¹⁰¹. Именно от редиците на тази нова военна аристокрация започват да се излъчват способни магистрати, ползващи се както с популярност сред войската, т.е. сред обикновените ромейски войници така и с подкрепата, на своите племенни общности обитаващи на имперска земя, произтичаща от тяхната родо-племенна принадлежност.

Независимо дали били обособени като отделни федератски полкове или включени в легионите на редовната ромейска армия, тези варвари – според Синесий – „[...] би било по-достойно да бъдат работници-роби и колони (подобно на гревтунги и скири, б.а.), а не да носят оръжие наравно със свободните ромей“¹⁰² – а техните водачи – „[...] всички да бъдат лишени от магистратурите и да бъдат държани далеч от привилегиите на Съвета [...]“¹⁰³.

Въпреки че разполагаме с ограничена и, в повечето случаи, косвена информация относно клаузите на съюзните договори, то диференциацията по отношение статута на двете групи варвари – *foederati*, които са обект и на Синесиевото есе, е очевидна. Несъмнено тя е резултат именно на спецификата в двустранните договори, сключени между отделните скитски крале и Романия. Политиката на ромейската държава по отношение на заобикалящия я варварски свят, в началото на V-ти в. и следователно, по отношение на инородното население обитаващо нейната територия е резултат от действията на Теодосий I-ви Велики. Именно той е посочен от Синесий Киринейски като отговорен за положението, в което се намирала Романия към началото на четвъртото столетие: „[...] вашият баща (Теодосий I-ви, б.а.), вдигна оръжие срещу тях (скитите, б.а.) и те отново станаха обект на състрадание, седейки смирено в краката му [...] и той, който бе техен завоевател, бе обзет от жалост. Той ги въздигна от позицията, в която се намираха, като направи от тях – съюзници (*syntachoi*, б.а.) и ги счете достойни за поданство“¹⁰⁴.

На базата на информацията изведена до момента, можем да заключим, че термините *foedus* и *foederati*, съотнесени към разнородните племена и народи обитаващи периферията на ромейската държава, и включени директно в защитата или разширението на нейните граници, носят различни значения и смисъл, които подлежат на промяна и допълване, т.е. на трансформиране, през различните периоди от историята на варваро-ромейските взаимоотношения. Липсата на достатъчно данни пречи на изграждането на една по-ясна представа относно правния статут на късноантичните федерати, т.е. условия, при които въпросните получавали статут подобен на т.нар. *peregrini*¹⁰⁵ от епохата на ранната империя или на ромейски *civitas*¹⁰⁶ (т.е. на пълноправни гражданин, б.а.);

101. *Procopius*. With an English translation by H. B. Dewing. (Loeb Classical Library.) Vol. III. London and New York: Heinemann, 1924–1928, p. 103.

102. Вж. Бакалов, Г. Византия. Лекционен курс. София, 2006 г., с. 292.

103. *Fitzgerald*, A. The essays and hymns of Synesius of Cyrene. Oxford University Press, H. Milford, 1930, p. 136.

104. *ibidem*. p. 138.

105. 333

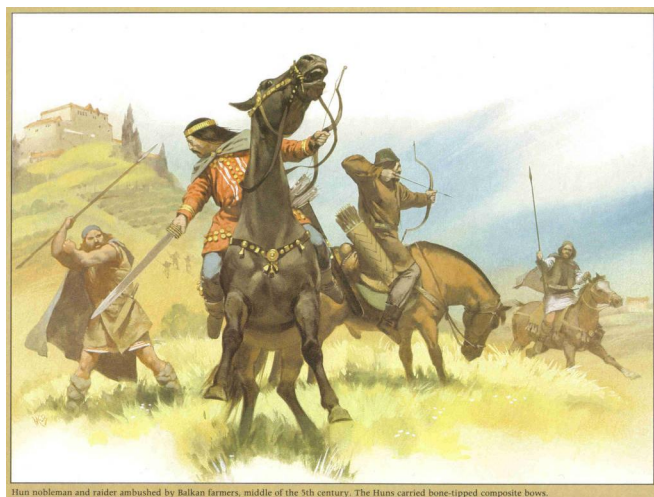
106. Пълноправно гражданство е било давано на варварските крале и вождове на висши постове в армията като Атила – крал на хуните (?–453 г.) и *Magister Militum*; Аегидий – крал на франките (454–462 г.) и *Magister Militum*; Аларих – крал на готите (395–410 г.), пълководец и *Magister*

какви са били условията, при които Империята преотстъпвала част от своята територия на варварите и следователно за какъв период от време; под каква форма са преотстъпвани въпросните земи¹⁰⁷; за какъв период са сключвани договорите между варвари и ромеи и ред подобни, съществени въпроси.

Иван Стоянов

Alan and Sarmatian attacked by Hun. Eurasian steppeland, late 4th century. The Huns destroyed the realms of both the Alans and the Sarmatians.

Hun nobleman and raider ambushed by Balkan farmers, middle of the 5th century. The Huns carried bone-tipped composite bows.

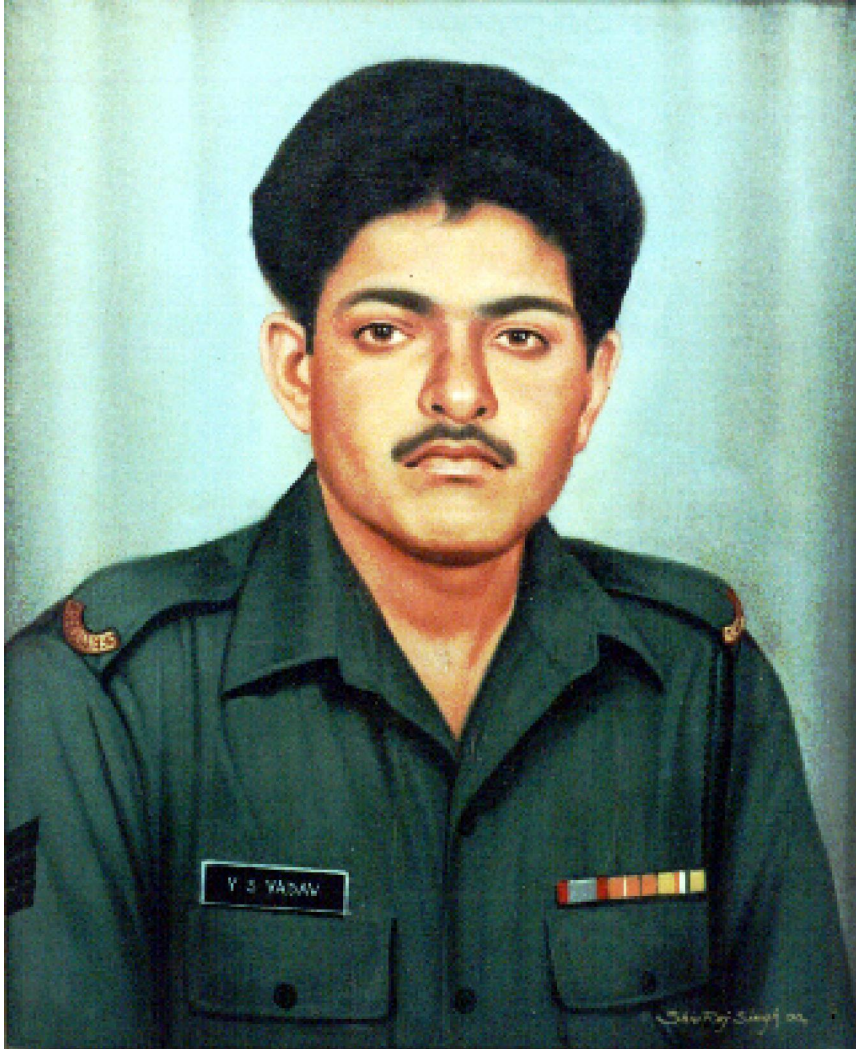

ЛЕГЕНДАРНИТЕ ВОИНИ

ЙОГЕНДРА СИНГХ ЯДАВ

Роден в село Аурангабад (област Буландашар, Утра Прадеш, Северна Индия) през 1980г. Постъпва на служба в 18-ти гренадирски полк на индийската армия. През 1999г. е включен във командоски взвод „Гатак“ (Смъртоносен), чиято цел е превземането на три укрепени позиции на Тигровия хълм в Хималаите.

Операцията е предвидена за ранното утро на 4ти юни, 1999г. Целта са три бункера на пакистанската армия, разположени на 16 500 фута (4950м) надморска височина върху отвесна скална стена, покрита със сняг.

Едва деветнадесет годишен, гренадир Ядав е доброволец да води атаката и пръв поема по скалната стена за да подсигури с клинове и въжета трасето за идващите след него. По средата на изкачването, единият от бункерите открива огън с картечници и снаряди. В следствие на обстрела, командира на взвода и още двама войници загиват. Въпреки че е прострелян с три куршума в рамото и стомаха, Ядав изкачва оставащите 20 метра, щурмува тежко ренен пакистанския бункер и успява да хвърли вътре граната, която елиминира четирима пакистански войници. Действията му дават шанс на останалите от взвода да довършат изкачването. След като заемат позиция, Ядав и още двама щурмуват следващия бункер, превземат го, а Ядав убива още четирима противници в ръкопашен бой. В последствие взвода елиминира и последния бункер и превзема Тигровия хълм. За проявената доблест гренадир Йогендра Ядав е удостоен с най-високото отличие за храброст в индийската армия – ордена Парам Вир Чакра. Тъй като Ядав е прострелян общо над десет пъти, ордена е връчен посмъртно, но в последствие се оказва, че героят се възстановил от раните си в болница и получил лично наградата. В историята на индийската армия, орденът Парам Вир Чакра е даван само двадесет пъти, като едва една трета от носителите го получават лично, а останалите са наградени посмъртно.

Гаубица насочена към Тигровия хълм по време на индийската офанзива

Age of Empires 2 HD

или идва ли краят на
военно-историческите стратегии

Когато за пръв път чух новината, че Microsoft и Hidden Path Entertainment са в процес на обновяване на една от най-великите стратегии правена някога, за да я пренесат в 21и век бях наистина щастлив. В края на краищата една игра, с която съм израствал, а и не само аз, игра, която е част от пантеона на гейм индустрията на 9и април ще бъде пусната в Steam в една нова, HD, опаковка, която ще премахне трудностите за игра, нуждата да използват неща като виртуални машини или други „хакове“, за да бъде стартирана. „Новата“ Age of Empires 2 (AOE 2) ще бъде напълно съвместима с windows 7 и 8, всичко в нея ще бъде изцяло преработено, за да ни предостави една картина с HD графика, widescreen резолюция и множество други подобрения, целта на които е да гаят окото или пък да подобрят гейм изживяването ни, независимо дали смятаме да разцъкваме в single или в multiplayer. И истината е, че освен тези графични и „удобствени“ нововъведения няма нищо друго ново, нищо, за което да мога да ви кажа и което вече да не знаете. В края на краищата AOE II е игра, която е задължителна за всеки себеуважаващ се геймър, а и аз не се чувствам достоен да правя ревю на игра, която има статут на религия.

Докато осъзнавах всичко това и се радвах като малко дете преди Коледа се заимислих от кога не съм бил толкова ентусиазиран за една игра. Вероятният отговор въобще е от първия трейлър, или дори от обявяването, на Star Wars: The Old Republic, която обаче няма нищо общо с жанровете, които разглеждаме. Ето защо що се касае до военната история и свързаните с нея игри единственото възможно предположение е Rome II: Total War. И тогава тежката реалност ме удари – в последно време игрите, които са ситуирани в дадена историческа епоха въобще не са много на брой. Точно обратното – техният брой намалява, особено що се касае до т.н. мейнстрийм или големи заглавия. Тъжната истина е, че към настоящият момент са останали точно две компании, които да предлагат на нас, историците нещо ново и интересно през определено време. Това са от една страна, разбира се, the Creative Assembly (и техните издатели от Sega), посредством Total War серията, която разглеждах в по-миналия брой, а от друга е Firaxis Games (сиреч Sid Meier) с поредицата Civilization. За нещастие обаче нито едните, нито другите не вървят съвсем по пътя на оригиналността – от последните три игри на the Creative Assembly две са римейкове на стари такива – Shogun и Rome, като единствено Empire бе нещо ново, свежо и невиджано до сега. И ако придържането към традицията в случая е в полза на Firaxis, то нека не забравяме, че последният истински Civilization – петата част от поредицата, излезе на бял свят в далечната от геймърска гледна точка 2010 година, а от тогава сме получавали единствено експанжъни. Разбира се има и малки компании, като например Muzzy Lane Software, създатели на поредицата Making History, за втората игра от която говорих във втори брой, които се опитват да пробият на пазара, но техните създания за нещастие не успяват да се наложат на пазара и остават леко „ъндърграунд“.

Може би се питате на къде бия с всичко това? Много просто – в последните две-три години гейм индустрията, особено що е касае до историческите игри като че ли е в застой. За всеки нов брой самият аз се затруднявам с избора на игра, която да разгледам. Мнозина биха казали, че гледам твърде ограничено, че се ограничавам единствено до стратегическият жанр, но в края на краищата другите не ни предлагат кой знае колко по-голям избор. Поредицата на Ubi Soft – Assassin’s Creed наистина се развива в миналото, но няма нищо общо с военната история, че дори и със самата история като такава. АС е по-скоро фентъзи/фантастика, която просто е пренесена в миналото, за да направи историята по-интересна и привлекателна, ала първия Red Alert. Battlefield, поредица, която започна като пресъздаване на Втората Световна война, се пренесе в бъдещето, било то близко (Battlefield 2; Battlefield 3; Bad Company 1 и 2) или далечно (Battlefield 2142). До някаква степен същото се отнася и за друга поредица, която се корени в историята - Call of Duty, която в последно време също залага на истории развиващи се в настоящето или в бъдещето. От 2007 година насам дори и традиционно историческата Medal of Honor серия се пренесе в наши дни.

И така се оказва, че за геймърите, които искаме да играем исторически игри не остава нищо друго, освен да чакаме поредния Total War или Civilization. Въпросът тук е до кога и тези две велики поредици ще издържат и дали няма да видим игра, озаглавена Galaxy: Total War, или нещо подобно. Тъжната истина е, че поради една или друга причина гейм индустрията заменя историческото с футуристичното, или пък

намесва толкова измишльотини, че крайният продукт да не е достоен да се нарече историческа игра. Времето, когато властваха Age of Empires, Empire Earth, Rise of Nations, Battlefield 1942, оригиналната Call of Duty или родните Tzar и Knights of Honor бавно отминава и всичко, на което можем да се надяваме е някоя нова стратегия веднъж годишно (в най-добрия случай), ако и толкова. Единствените две игри, които самият аз очаквам - Rome II и Making History: The Great War нямат официално обявени дата, което означава, че може да се появят на бял свят едва през следващата година. А до тогава отново ще съм дете на 10, което ще използва бойни слонове, за да руши стени, или пък мечоносци, за да сривам замъци. Горещо ви препоръчвам от 9и април нататък да направите същото, а когато дойде време да правим следващия брой ще му мисля.

Веселин Матев

http://www.youtube.com/embed/q_MEft7KrxQ

Списание на Клуб „Военна история”

София, 2013 г.

Отговорен редактор: **Александър Стоянов**

Оформление и дизайн: **Петьо Георгиев**

Ако искате да се свържете с нас, можете да го направите на:

e-mail: klubvoennaistoria@gmail.com

Facebook: <https://www.facebook.com/hystoryofwars>

Официален сайт: <http://historyofwars.wordpress.com/>